

چالش‌های بازیگران داوری در پرتو الزامات نظام‌های تحریمی

عباسعلی کدخدایی *

ریحانه ریخته‌گر **

DOI: [10.22066/cilamag.2021.110409.1734](https://doi.org/10.22066/cilamag.2021.110409.1734)

DOR: [20.1001.1.2251614.1400.38.64.2.7](https://doi.org/20.1001.1.2251614.1400.38.64.2.7)

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۱/۱۹

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۴/۰۷

چکیده

داوری تجاری بین‌المللی، نقطه اتکا و ضمانت اجرای معاملات تجاری بین‌المللی محسوب و کارآمدی آن موجب آسودگی خاطر شرکای تجاری و سرمایه‌گذاران می‌شود. اما بروز چالش‌های ناشی از تحریم و پیامدهای نقض آن‌ها سبب شده بازیگران داوری اعم از طرفین اختلاف، داوران و مؤسسات داوری با این مسئله درگیر شوند. مدیریت این موقعیت‌ها تنها با توجه به جزئیات و عبارات هر رژیم تحریمی ممکن است.

دستیابی به رهیافتی واقع‌بینانه و منطقی که ما را به شناخت آثار تحریم بر داوری رهنمون شود، یکی از نیازهای اساسی نظام بین‌الملل و بخصوص نظام حقوقی حاکم بر آن است. پس با توجه به ضرورت این امر به‌ویژه برای ایران، پرسش بنیادین پژوهش این است که درباره چالش‌های حقوقی ناشی از تحریم که بازیگران داوری با آن مواجه‌اند، چه راهکاری می‌توان اندیشید تا حقوق طرف‌های درگیر به‌خوبی استیفا شود؟

واژگان کلیدی

داوری، تحریم، مسئولیت، مؤسسات داوری، تجارت بین‌الملل

مقدمه

پس از دو جنگ جهانی و تراژدی‌های منسوب به آن، حتی قدرت‌های بزرگ نیز به این نتیجه رسیدند که دیگر نمی‌توان به جنگ‌افروزی در بُعد جهانی متوسل شد. از این رو ابزاری برای تغییر تحمیلی سیاست‌های یک کشور یا مجازات تخلفات بین‌المللی طراحی شد تا در فاصله میان جنگ و صلح به کار رود. به بیان دیگر، تحریم‌ها به منزله ادامه دیپلماسی تلقی شده، تا زمانی که تیرگی روابط به درجه جنگ نرسد.^۱ امروزه به‌کارگیری هنر تحریم‌ها^۲ آثار گسترده‌ای از خود بر جا گذاشته است که رد پای آن در حوزه داوری تجاری بین‌المللی به‌وضوح مشاهده می‌شود. پس اگرچه در نگاه اول، تحریم بر مسائلی چون حقوق بشر و حقوق اولیه انسانی مؤثر است،^۳ آنچه اخیراً مورد توجه واقع شده، خدشه بر اعتماد به شیوه حل‌وفصل اختلافی است که معاملات تجاری، کارآمدی خود را مدیون آن هستند.

امروزه تحریم‌ها به‌طور فزاینده‌ای یکی از پرطرفدارترین ابزارهای سیاست امنیتی شده‌اند.^۴ طی سال‌های متوالی، نسل‌هایی از تحریم توسط جامعه بین‌المللی معرفی و وضع شده که در یکجانبه-چندجانبه‌بودن،^۵ اولیه-ثانویه‌بودن و بسیاری از جهات دیگر دچار تحول شده‌اند. این در حالی است که همچنان مباحثه بر سر مشروعیت، میزان تأثیر و کارآمدی آن‌ها ادامه دارد.^۶ از سوی دیگر، داوری یکی از شناخته‌شده‌ترین سازوکارهای حل‌وفصل اختلافات تجاری است که این امر، مرهون مزایایی چون استقلال و سرعت آن است. بروز چالش‌های ناشی از

۱. وکیل، امیرساعد و زهرا تحصیلی؛ *ایران و تحریم‌های بین‌المللی*، مجد، ۱۳۹۲، ص ۲۵.

۲. در اینجا منظور، کتاب *هنر تحریم‌ها*، اثر مسئول تیم طراحی تحریم‌ها علیه ایران است. ن.ک: ریچارد نفیو؛ *هنر تحریم‌ها، نگاهی از درون میدان*، معاونت پژوهش اقتصادی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، خرداد ۱۳۹۷. وی در بخش چرایی تحریم می‌نویسد: «هدف از اعمال تحریم‌ها ایجاد سختی است یا به عبارت بهتر، ایجاد درد و ناکامی، به نوعی که کشور هدف تحریم‌ها رفتار خود را تغییر دهد. [این درد] حتی می‌تواند به نفع گیرنده و احساس‌کننده درد تمام شود...».

۳. برای مطالعه بیشتر، ن.ک: وکیل و تحصیلی؛ *همان*، صص ۸۵-۷۹.

۴. البته فقط تعداد رو به افزایش تحریم‌ها سبب توجه بیشتر به این عرصه نشده بلکه دو عامل دیگر نیز مؤثر بوده است: اول اینکه اتحادیه اروپا و ایالات متحده (و به دنبال آن‌ها برخی دیگر از کشورها از جمله کانادا و استرالیا)، طیف جدیدی از تحریم‌ها را به جامعه جهانی معرفی کرده‌اند که بخش صنعتی را به‌نحو ویژه‌ای هدف قرار می‌دهد که از رویه معمول تحریم‌ها که افراد و کشورها را تحت تأثیر قرار می‌داد متفاوت است. دوم آنکه دو مورد از گسترده‌ترین رژیم تحریم‌ها یعنی تحریم‌های مربوط به اتحادیه اروپا و ایالات متحده، در اجرا هم به‌نحو نمایشی و هم نامحسوس انشعاب یافته‌اند. برای مطالعه بیشتر، ن.ک:

Brasington, Hazel & McDougall, Katie, "Sanctions, Arbitration and the Energy Industry", Norton Rose Fulbright, *International Arbitration Report*, October 2018, Issue 11, pp. 35-36.

۵. "Report of the International Law Commission on the Work of Its Fifty-third Session", *Yearbook of the UN International Law Commission*, Vol. 2, 2001, p. 72, para. 3.

۶. برای مطالعه بیشتر، ن.ک:

Mc Millian, John, *On Liberal Peace: Democracy, War and the International Order*, I.B. Tauris, 1998, pp. 114-124.

Axelrod, Robert M., *The Evolution of Cooperation*, Basic Books, United States, 1984, pp. 60-63.

تحریم و نگرانی از عواقب نقض آن‌ها سبب شده بسیاری از این معاملات تجاری به نتیجه نرسیده و کشورهای هدف تحریم را با مشکلاتی روبه‌رو کند. البته این پیچیدگی‌ها تنها کشورهای هدف تحریم را درگیر نمی‌کند، بلکه وابستگی متقابل جامعه جهانی به‌ویژه در حوزه تجارت سبب شده کلیه بازیگران عرصه بین‌المللی هدف مقررات تحریمی واقع شوند. اثر این مقررات بر بازیگران فعال در داوری چشمگیرتر است.

ضرورت این بحث مرهون اهمیت حل‌وفصل اختلافات تجاری است. شیوه‌های حل‌وفصل اختلاف که در منشور پیش‌بینی شده‌اند، با هدف مهار اختلافات و جلوگیری از تبعات آن از قبیل مخاصمات بین‌المللی طراحی شده‌اند، اما با وضع این رژیم‌های تحریمی، راه بر حل‌وفصل اختلافات این کشورها بسته شده و به‌نوعی، نقض غرض رخ می‌دهد. ایران به‌عنوان یکی از کشورهایی که هدف تحریم‌های گسترده قرار گرفته است،^۷ همچنان با این مسئله دست به‌گریبان است. موانعی که بر سر راه نهاد داوری در معاملات تجاری پدید آمده نه‌تنها قضایا را با پیچیدگی‌هایی روبه‌رو کرده، بلکه از اقبال عمومی جهت سرمایه‌گذاری و مشارکت در معاملات تجاری بین‌المللی در ایران کاسته است. از همین رو بررسی این موضوع با توجه به تحولات و مقتضیات روز جامعه بین‌المللی از ضرورت ویژه‌ای برخوردار است و کلید حل این مسئله در آشنایی با این چالش‌ها و طی این مسیر نهفته است.

پژوهش حاضر، با این فرضیه که تحریم‌های بین‌المللی، مانعی برای مشارکت طرفین اختلاف، داوران و مؤسسات در فرآیند داوری پدید آورده، در صدد پاسخ به این سؤال است که تحریم‌های بین‌المللی چه آثاری بر بازیگران داوری‌های بین‌المللی دارند؟

۱. آثار تحریم‌ها بر طرفین اختلاف

طرفین اختلاف در داوری، از لحظه‌ای که درخواست خود را به داوران یا مؤسسات داوری تحویل می‌دهند، ممکن است با چالش‌های متعدد ناشی از تحریم روبه‌رو شوند. در این میان، حتی اگر طرفین بتوانند از هریک از این مراحل به طرز فوق‌العاده‌ای بدون مشکل عبور کنند، نگرانی از این چالش‌ها به‌تنهایی کافی است تا اعتماد خود را به شیوه داوری از دست بدهند. در این قسمت، ابتدا هریک از این مشکلات و چالش‌های بالقوه بررسی و سپس رژیم تحریمی و چالش‌های خاص چند رژیم به‌صورت نمونه، ذیل یک جدول ترسیم می‌شود.

۷. از جمله قطعنامه‌های ۱۶۹۶، ۱۷۳۷، ۱۷۴۷، ۱۸۰۳، ۱۸۳۵ و ۱۹۲۹ شورای امنیت که البته به دنبال قطعنامه ۲۲۳۱ همگی لغو شده و تنها تحریم‌های یکجانبه باقی ماند. ن.ک: وکیل و تحصیلی؛ همان، صص ۱۴۷-۱۵۵.

۱-۱. ارائه اطلاعات و اسناد بیشتر

در رسیدگی‌های داوری، قبل از هر چیز لازم است اختلاف به‌وجودآمده به داوری ارجاع و ثبت شود. برخی مؤسسات داوری در شرایطی، خواهان داوری را ملزم می‌کنند اطلاعات و اسناد اضافه‌تری را فرای معمول ارائه دهد. برای نمونه، در مرکز داوری اتاق بازرگانی (ICC) ممکن است از طرفین خواسته شود که در صورت داشتن هریک از شرایط زیر، اطلاعات بیشتری را تسلیم اتاق کنند:

- یکی از طرفین، شخص حقیقی یا حقوقی توسط رژیم‌های تحریمی نام برده شده باشد.
 - موضوع اختلاف در چارچوب رژیم‌های تحریمی قرار گرفته باشد.
 - طرفین بخواهند یک داور، میانجی یا متخصص را از یک کشور تحریم‌شده منصوب کنند.^۸
- اگر طرفین دعوا داوطلبانه به چنین شرایطی اقرار نکنند، تشخیص این مسئله بر عهده مؤسسات داوری خواهد بود. البته جستجوی اسامی این افراد در زبان‌های مختلف آسان نیست؛ به همین منظور، نرم‌افزارهای متنوعی برای جستجوی اسامی دارای شباهت طراحی شده‌اند.^۹ به تعبیر برخی نهادهای داوری، این درخواست فوق‌برنامه با این هدف صورت می‌گیرد که «مؤسسات را قادر سازد الزامات اداری اضافی را که لازم است خواه توسط طرفین یا مؤسسه اتخاذ شود با طرفین مطرح کنند؛ مانند ثبت درخواست معافیت طبق مفاد تحریمی نزد مقامات ملی مربوط».^{۱۰} بنابراین، در صورت احراز یکی از این شرایط، لازم است قبل از تسلیم درخواست داوری، طرفین به تهیه اطلاعات و اسناد زیر متعهد شوند:

- اطلاعاتی درباره هویت طرفین و همچنین هویت مالک منافع نهایی؛^{۱۱}
- اطلاعاتی درباره همه نهادهای حاضر در اختلاف بین طرفین؛
- اطلاعاتی در خصوص مالکیت نهایی منافع.^{۱۲}

8. Hunt, Christopher, "The Challenge of Sanctions for Arbitral Participants", 5 October 2015, pp.2-3. available at: <http://kluwerarbitrationblog.com/2015/10/05/the-challenge-of-sanctions-for-arbitral-participants>. Last access: 20/06/2019.

۹. برخی اسامی با وجود ریشه‌های مشترک، در زبان‌های مختلف به طرق متفاوت تلفظ می‌شوند. برای نمونه، ابراهیم همان Ibrahim در زبان انگلیسی است. این نرم‌افزارها به نحوی طراحی شده‌اند که قابلیت جستجوی این اسامی در زبان‌های مختلف را داشته باشند. ن.ک:

Cummins, Tom & Others, "Economic Sanctions: Implications for International Arbitration", *Global Arbitration Review*, 19 April 2017, para.39. available at: <https://globalarbitrationreview.com/insight/the-middle-eastern-and-african-arbitration-review-2017/1139759/economic-sanctions-implications-for-international-arbitration>.

10. Beechey, John, van Haersolte -van Hof, Jacomijn & Magnusson, Annette, "The Potential Impact of the EU Sanctions Against Russia on International Arbitration Administered by EU-based Institutions", 17 June 2015, pp.4-6. available at: <http://sccinstitute.com/media/80988/legal-insight-icc-icia-scc-on-sanctions-17-june-2015>. Last access: 20/06/2019

۱۱. اشاره به «مالک منافع نهایی» به این دلیل است که در بسیاری از موارد، با هدف فرار از تحریم‌ها، طرفی واسطه می‌شود تا کالاها را دریافت کرده و به طرف تحریم‌شده تحویل دهد. در این موارد، اگر تنها به قرارداد اولیه توجه شود، فرد یا نهاد تحریم‌شده در آن دخالتی ندارد اما مالک نهایی منافع، موضوع تحریم قرار گرفته است.

شایان ذکر است علاوه بر زمان‌بری این مرحله مضاعف، ارائه چنین اطلاعات گسترده‌ای از سوی تاجران و سرمایه‌گذاران بین‌المللی نیز چندان آسان نیست، چرا که ممکن است این اطلاعات، محرمانه محسوب شده و آن‌ها را مجبور به انتخاب بین افشای اطلاعات محرمانه یا حل‌وفصل اختلاف کند.

۲-۱. موانع شرکت در جلسات رسیدگی

در خصوص شرکت در جلسات رسیدگی و استماع دادرسی نیز ممکن است چالش‌هایی برای طرفین بروز کند. این مانع به‌طور خاص، متوجه تحریم‌های مسافرتی و محدودیت‌های کسب روایید می‌شود. برای مثال، هنگامی که شخص حقیقی در فهرست تحریم‌ها نام برده شده و حضور او در کشور محل رسیدگی داوری با محدودیت مواجه شده باشد، امکان شرکت در جلسه رسیدگی و دفاع از مواضع خود را نخواهد داشت.^{۱۳} محدودیت صدور روایید برای اتباع یک دولت نیز می‌تواند پیامدهای مشابهی داشته باشد، مگر اینکه استثنایی در مقررات برای دادرسی پیش‌بینی شده باشد.^{۱۴}

در مقابل، برخی ادعا می‌کنند امروزه این مسئله، محدودیتی را بر داوری تحمیل نکرده و امکان برگزاری جلسات به‌صورت ویدئو کنفرانس وجود دارد یا حتی در بیشتر موارد، تنها ارسال لوایح برای رسیدگی کفایت می‌کند. اما واقعیت این است که با سلب امکان حضور در جلسه، توضیح و دفاع شفاهی از یکی از طرفین، درحالی‌که دیگری از همه این امکانات برخوردار است، اصل رفتار برابر^{۱۵} با طرفین و حق آن‌ها بر دادرسی عادلانه^{۱۶} زیر سؤال می‌رود. از دیگر حقوق دفاعی که در نتیجه چنین مشکلاتی نقض می‌شود می‌توان به اصل ترافعی بودن دعوا اشاره

۱۲. در جایی که مالک نهایی منافع یا طرف بدون واسطه، هدف معین تحریم‌ها است، یا در جایی که او در حوزه اقلام نظامی و دوگانه تجارت می‌کند، ممکن است مقررات مربوط به توقیف اموال و تحریم‌های مالی اعمال شود (ن.ک: 3. *Hunt, op.cit.*).

13. *Hunt, op.cit.*, p. 3.

۱۴. برای نمونه می‌توان به رژیم‌های تحریمی علیه لیبی در ۱۹۷۰ اشاره کرد که در آن معافیت از تحریم مسافرتی در مواردی پیش‌بینی شده که «ورود یا عبور برای ایفای یک رسیدگی قضایی ضروری باشد». ن.ک:

Security Council, S/RES/1970, 26 February 2011, para. 16(b); Security Council, S/RES/1718, 14 October 2006, para. 9 (a).

15. Equality of treatment

۱۶. حق بر دادرسی عادلانه، از جمله حق بر دفاع، به‌موجب بند ۷ ماده ۴۶ منشور حقوق بنیادین اتحادیه شناسایی شده و رویه قضایی نیز بر این امر صحه گذاشته است. برای مطالعه بیشتر، ن.ک: جمشید ممتاز و سیروس متوسل؛ «حق بر دادرسی در کنوانسیون اروپایی حقوق بشر»، *فصلنامه مطالعات حقوق عمومی*، دوره ۴۶، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۵؛ نوید رهبر؛ «دریافت غرامت به استناد تحریم غیرقانونی اشخاص توسط اتحادیه اروپا»، *مجله حقوقی بین‌المللی*، شماره ۶۰، بهار و تابستان ۱۳۹۸.

کرد.^{۱۷} برابری طرفین، یکی از مبانی اصل مذکور است که در کنار اصل تساوی سلاحها^{۱۸} مطرح شده و به دنبال نقض آن، داور نمی‌تواند اظهارات طرفین را به‌طور مساوی شنیده و یکی از طرف‌های دعوا برای طرح ادعاها و ادله خویش نسبت به طرف مقابل، در موقعیت نامساعدی قرار می‌گیرد.^{۱۹} توافقی بودن رسیدگی یک اصل عام حقوق دادرسی بوده که در تمامی رسیدگی‌ها از جمله داوری لازم‌الاجرا است.^{۲۰}

برای حل این مشکل، پیشنهاد شده طرفینی که با این شرایط مواجه می‌شوند، تقاضای خود را برای اینکه مشمول یک یا چند معافیت تحت مقررات مربوطه شوند به مقام صالح تسلیم کنند^{۲۱} یا اینکه اساساً برخی جلسات داوری که مختص استماع دعوا و دفاعیات است، در کشوری غیر از محل داوری برگزار شود.^{۲۲} در این راستا، درج شرط «محل داوری جایگزین» می‌تواند راهگشا باشد. اگرچه این پیشنهاد از نقض حقوق یکی از طرفین جلوگیری می‌کند، همچنان نوعی پیچیدگی بر مسیر معمول داوری محسوب شده که ممکن است توافق بر سر آن، سبب تأخیر در فرآیند رسیدگی و البته صرف هزینه بیشتر شود.

۱-۳. پرداخت هزینه‌های داوری

در اثر تحمیل برخی مقررات تحریمی، پرداخت هزینه داوران، مشاوران حقوقی و حق الوکاله وکیل نیز با موانعی روبه‌رو شده است چرا که در روند معمول شروع به رسیدگی لازم است پس از ثبت

۱۷. اصل توافقی بودن یا تعادل توافقی در تمام سیستم‌های حقوقی دنیا و در حقوق داخلی کشورها پذیرفته شده است، از جمله قانون داوری تجاری بین‌المللی ایران، ۱۳۷۶. ن.ک: حسن قلی‌پور، مهدی احمدی و محمدحسن جعفری؛ «بررسی اصل تعادل توافقی (تناظر) در دادرسی قضایی و داوری تجاری بین‌المللی»، فصلنامه پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی، سال دهم، شماره ۳۷، پاییز ۱۳۹۳، ص ۱۳۲.

۱۸. بند ۱ ماده ۶ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر درباره حق دادرسی منصفانه مطرح شده که از دیدگاه دیوان اروپایی، مهم‌ترین معیار برای منصفانه بودن دادرسی، اصل تساوی سلاحها است. مطابق این اصل باید به نحوی رفتار شود که برابری طرفین در طول دادرسی تضمین شود. ن.ک: قلی‌پور و دیگران، همان، ص ۱۴۳.

۱۹. پیشین.

۲۰. خدری، صالح؛ «دادرسی منصفانه در داوری تجاری بین‌المللی»، مطالعات حقوق تطبیقی، دوره ۶، شماره ۲، پاییز و زمستان ۹۴، ص ۵۲۷.

۲۱. هرچند در عمل، این امکان بیشتر در خصوص معافیت از توقیف اموال استفاده می‌شود تا تحریم‌های مسافرتی. ن.ک:

Hunt, *op.cit.*, para.19.

۲۲. شاهد این امر در قضیه سوآپ دیده می‌شود که علی‌رغم اینکه محل داوری در لندن تعیین شده بود، جلسه استماع دفاعیات در بروکسل برگزار شد. ن.ک:

Kenton, Maurice, *Sanctions – A Reminder of the Impact on Arbitration*, Clyde & Co, 17 May 2018, para.4. available at: <https://www.clydeco.com/insight/article/sanctions-a-reminder-of-the-impact-on-arbitration>.

Last access: 20/06/2019

دادخواست، مبلغی به‌عنوان پیش‌پرداخت به حساب مؤسسه یا داور واریز شود.^{۲۳} پس اگر مانعی بر سر راه این انتقال باشد، عملاً ادامه رسیدگی متوقف خواهد شد.

از نمونه تحریم‌هایی که در این زمینه ایجاد مشکل می‌کند، توقیف اموال افراد نام‌برده در فهرست‌های تحریمی است.^{۲۴} این اشخاص به دلیل مسدود شدن حساب‌های بانکی و اموال‌شان، امکان پرداخت هزینه‌های داوری را نخواهند داشت. برای چنین مواردی، در برخی رژیم‌های تحریمی پیش‌بینی شده که پیش از ثبت درخواست، تقاضایی را نزد مقام صالح به ثبت برسانند تا از توقیف اموال معاف شوند.^{۲۵} این معافیت طبق مقررات اتحادیه اروپا، تنها مشمول دارایی‌هایی می‌شود که «انحصاراً به پرداخت هزینه‌های معقول داوری اختصاص یافته یا بازپرداخت هزینه‌هایی را دربرمی‌گیرد که برای مشاوره‌های حقوقی پرداخت شده باشد».^{۲۶} اگرچه درخواست این معافیت غیرممکن نیست، بسیار زمان‌بر است. به‌علاوه، خود مؤسسات داوری نیز برای دریافت وجوهی که ممکن است موضوع تحریم باشد، به شدت احتیاط می‌کنند.^{۲۷}

در این راستا دادگاه عدالت اتحادیه اروپا مقرر می‌دارد مقامات ملی کشورها از اختیارات مطلق برای تصمیم‌گیری درباره آزادسازی منابع مالی توقیف‌شده برخوردار نیستند و باید حقوق افراد را در زمینه فراهم کردن راهکار قضایی مؤثر جهت مشاوره، دفاع، نمایندگی یا وکالت در نظر گرفته و رعایت کنند.^{۲۸} با وجود این، در کشورهای اروپایی، تشخیص این امر با مقامات ملی صالح است. بنابراین ممکن است شرایط ویژه‌ای را اعمال کرده تا از رعایت تحریم‌ها اطمینان حاصل کنند؛ مثلاً منحصراً

^{۲۳} در قواعد تمامی مؤسسات داوری این حق برای سازمان داوری محفوظ است که در صورت عدم پرداخت کامل هزینه‌ها از سوی طرفین یا خواهان، جریان رسیدگی را متوقف کند. ن.ک: اویس رضوانیان؛ «مسئولیت حقوقی سازمان‌های داوری ناشی از استتکاف از رسیدگی به اختلافات ارجاعی»، *فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی*، سال هفتم، شماره ۲۴، پاییز ۱۳۹۷، ص ۴۸.

^{۲۴} برای نمونه، فهرست SDN ناظر بر اشخاص نام‌برده در دفتر کنترل دارایی خارجی و فهرست PIB ناظر بر فرمان اجرایی ۱۳۵۹۹ ایالات متحده. برای مطالعه بیشتر، ن.ک: سیدحسین سادات میدانی و مهدی خلیلی؛ *بایسته‌های حقوقی نظام تحریم ایالات متحده؛ تحریم‌های ایران*، شهر دانش، ۱۳۹۷، صص ۸۵ و ۸۴.

^{۲۵} Beechey, *op.cit.*, pp.4-6.

چنین شرایطی بخصوص در موارد قراردادهای چندجانبه و سرمایه‌گذاری مشترک (Joint Venture) ممکن است سبب شود که پرونده در این موارد از پیچیدگی بیشتری برخوردار شود: برای نمونه، وقتی که (۱) تنها یکی از چند طرف قرارداد، موضوع تحریم باشد، (۲) تعدادی از طرف‌های سرمایه‌گذاری مشترک، مسئول تأمین مالی داوری باشند یا از رأی داوری نفع ببرند که موضوع تحریم قرار گرفته‌اند؛ حتی اگر طرفین مستقیم داوری نباشند. ن.ک: Hunt, *op.cit.*, p. 3.

^{۲۶} European Council Regulation No. 269/2014, 17 March 2014 (concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine), OJ L78/6-15, Art. 4(1) (b).

^{۲۷} Kenton, *op.cit.*, para. 5.

^{۲۸} The European Court of Justice (Fifth Chamber), *Užsienio reikalų ministerija and Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba v. Vladimir Peftiev et al.*, Case C-314/13, ECLI:EU: C:2014:1645, 12 June 2014.

مجاز پرداخت بانکی را صادر کنند.^{۲۹} البته مشکل به همین جا ختم نمی‌شود. حتی اگر دارایی‌های مدنظر با کسب معافیت‌های لازم از مقامات صالح آزاد شوند، باز هم مؤسسات داوری با مشکل دستیابی به این هزینه‌ها روبه‌رو هستند زیرا بسیاری از بانک‌ها تمایلی ندارند با وجوهی سروکار داشته باشند که به‌نحوی منتسب به افراد یا نهادهایی است که هدف تحریم قرار گرفته‌اند.^{۳۰}

علاوه بر اتحادیه اروپا،^{۳۱} رژیم‌های تحریمی اخیر سازمان ملل نیز مقرراتی^{۳۲} وضع کرده‌اند که به کلی خدمات حقوقی و پرداخت هزینه‌های حقوقی را از تحریم‌های با موضوع توقیف اموال و ممنوعیت مسافرتی معاف می‌کند.^{۳۳} رژیم امریکایی تحریم‌های ایران، معافیت‌های بیشتری را در نظر گرفته و پرداخت هزینه‌های مربوط به رسیدگی‌های حقوقی اعم از اداری، قضایی، داوری و کلیه دادرسی‌های نزد دیوان‌های بین‌المللی را برای حل اختلاف بین ایران و ایالات متحده یا تابعان آن‌ها و رسیدگی‌های مبتنی بر قرارداد بین‌المللی را معاف می‌داند.^{۳۴}

۱-۴. دریافت خدمات حقوقی و داوری

جز مواردی از رژیم تحریم‌ها که «خدمات حقوقی» را از شمول تحریم‌ها خارج می‌کند، مشکل بهره‌مند شدن از این خدمات در سایر رژیم‌ها وجود دارد. اگرچه عنوان خدمات حقوقی به‌ندرت صریحاً موضوع تحریم قرار گرفته، ممکن است رابطه بین شخص حقیقی یا حقوقی با مشاوران حقوقی یا داوران، نوعی «معامله» یا «کمک فنی»^{۳۵} تلقی شده و از موارد تحریم محسوب شود.

29. Szabados, Tamás, "EU Economic Sanctions in Arbitration", *Journal of International Arbitration*, Vol. 35, Issue 4, 2018, p. 444.

انتقال منابع مالی به‌صورت بانکی از این جهت ترجیح داده می‌شود که مقصد واریزی مشخص است و پیگیری مسیر مالی جهت اطمینان از تخصیص آن به هزینه‌های داوری راحت‌تر است.

30. Cummins, *op.cit.*

31. The Council of the European Union, "Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework of the EU Common Foreign and Security Policy", 15 June 2012, para. 25

32. به این مقررات، carve out regulation گفته می‌شود.

33. Security Council, S/RES/1970, 26 February 2011, para. 16(b); Security Council, S/RES/1718, 14 October 2006, para. 9(a). Also see:

De Brabandere, Eric & Holloway, David, "Sanctions and International Arbitration", *Research Handbook on Sanctions and International Law*, Grotius Centre & Leiden University, 2016, p.17.

34. US Department of the Treasury, "Treasury and Commerce Announce Further Amendments to the Cuba Sanctions Regulations", 18 September 2015; OFAC, "Guidance on the Release of Limited Amounts of Blocked Funds for Payment of Legal Fees and Costs Incurred in Challenging the Blocking of US Persons in Administrative or Civil Proceedings", available at: <http://www.treasury.gov/resourcecenter/sanctions/Documents/legal-fee-guide>.

35. اصطلاح «کمک فنی» در رژیم تحریمی علیه روسیه چنین تعریف می‌شود: «هرگونه حمایت فنی مرتبط با تعمیر، توسعه، ساخت، مونتاژ، آزمایش، نگهداری، یا هر خدمات فنی دیگر که ممکن است در قالب تولید، مشاوره، آموزش، انتقال دانش کار یا مهارت‌ها یا خدمات مشورتی اعم از اشکال کلامی حمایت قرار گیرد». ن.ک:

The European Council, Regulation No. 833/2014, 2014: article 11.

ابهام در تعریف این اصطلاحات، سبب شده برخی مشاوران و داوران رغبت نداشته باشند که به طرف‌های هدف تحریم، کمک کنند^{۳۶} و در نتیجه این امر، از ترس عواقبی چون مسئولیت کیفری و جریمه، به‌ناچار از کمک و مشاوره به اشخاص هدف تحریم خودداری می‌کنند.^{۳۷} البته برخی کشورها متوجه این نقص شده و استثنای مضاعفی را بر رژیم تحریمی خود بار کرده‌اند.^{۳۸} به‌علاوه اصولاً در خصوص بهره‌گیری از سازوکار داوری نیز شرط «عدم اقصای ادعاهای ناشی از تحریم»^{۳۹} مایه نگرانی طرفداران این شیوه شده است. اخیراً این عبارت در برخی رژیم‌های تحریمی از جمله مصوبات شورای امنیت سازمان ملل و اتحادیه اروپا^{۴۰} به‌کار می‌رود که سبب شده داوری‌پذیری اختلافات ناشی از تحریم، محل تردید واقع شود.

البته بر اساس رویه قضایی موجود، منظور از عدم اقصای ادعا، عدم قابلیت ارجاع پرونده به داوری نیست.^{۴۱} در دکتترین نیز به عقیده برخی، این قید به این معنا نیست که چنین ادعایی غیرقابل داوری است، بلکه بیشتر به غیرقابل پذیرش بودن این ادعا و فقدان مبنای حقوقی از نظر قواعد ماهوی اشاره دارد.^{۴۲} پس هدف از این مورد، جلوگیری از اقصای^{۴۳} یا برآوردن^{۴۴} درخواست‌ها و مدعیاتی است که ناشی از عدم اجرای قرارداد به علت تحریم‌ها بوده تا ممنوعیت طرح دعوا و

اما اصطلاح «خدمات مرتبط» در این مقررات تحریمی تعریف نشده است.

36. Veit, Marc & Schneider, Tino, "Implications of Sanctions on Energy-Related Arbitration", 12 February 2016, *International Law Office Newsletter*, p. 2. available at: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx.d729c3>

Last access: 20/06/2019

37. Mutaye, Irina & Billerbo, Elena, "Choices of Arbitration Venue in Light of Sanctions against Russia", pp. 3-4. available at: <https://sccinstitute.com/media/76670/choice-of-arbitration-venue-in-light-of-the-sanctions-against-russia>.

Last access: 20/06/2019.

38. برای مثال، کشور سوئیس با وجود اینکه به تصویب تحریم‌هایی کاملاً مشابه با تحریم‌های اتحادیه اروپا روی آورده، با برداشتن شرط فوق از مقررات تحریمی خود، رژیم مستقلی را بنا کرده است. ن.ک: Veit, *op.cit.*, p. 2.

39. سابقه این شرط که به "no claim shall lie" معروف است، به نظام تحریم‌های علیه عراق بازمی‌گردد که در واقع، چنین قیدی برای مقابله با قانون ۱۹۹۰ عراق درج شد که به عدم مسئولیت در صورت غیرممکن شدن اجرای قرارداد در اثر تحریم‌ها و مسئولیت طرف مقابل در صورت عدم اجرا استناد می‌کرد. ن.ک: De Brabandere, *op.cit.*, p. 8.

40. Security Council, S/RES/687, 3 April 1991; UN Doc regarding Iraq, Security Council, S/RES/757, 30 May 1992, Art. 9 regarding Yugoslavia; Security Council, S/RES/917, 6 May 1994, Art. 11 regarding Haiti.

41. Cour d'appel du Québec, *La Compagnie Nationale Air France v Libyan Arab Airlines*, 31 March 2003.

42. De Brabandere, *op.cit.*, p. 8.

43. European Council, Regulation No. 2015/1755 (concerning restrictive measures in view of the situation in Burundi), OJ L257/1-10, 1 October 2015, Art. 10; Council Regulation 833/2014, *op.cit.*, Art. 11.

44. European Council, Decision (CFSP) No. 2015/1333 (concerning restrictive measures in view of the situation in Libya), 31 July 2015, and Decision No. 2011/137/CFSP, 2015, OJ L206/34-60, Art. 11.

رسیدگی به آن‌ها. به همین دلیل این قید، مانعی برای درخواست داوری محسوب نمی‌شود.^{۴۵} این شرط در رژیم تحریم‌های شورای امنیت علیه ایران نیز درج شده و حتی در قطعنامه ۲۲۳۱^{۴۶} نیز در ماده ۲۹ چنین عبارتی با کمی تغییر گنجانده شده است.^{۴۷}

اخیراً رأی ۲۰۱۹ دادگاه اقتصادی انگلستان نیز تلاش کرده دامنه این قید را تبیین کند. در این حکم، قاضی ضمن تفسیر محتوایی و هدف‌محور قید مذکور در ماده ۳۸ مقررات شماره ۲۶۷/۲۰۱۲ شورای اتحادیه اروپا^{۴۸} تصریح کرد که لازم است هر پنج عنصر آن در پرونده احراز شود^{۴۹} تا بند ماده ۳۸ بر پرونده قابل‌اعمال باشد. بر همین مبنا قاضی انگلیسی ادعای وزارت دفاع ایران را رد کرد^{۵۰} و حکم به عدم اجرای قسمتی از آرای داوری که متضمن پرداخت بهره زمان تحریم بود، صادر کرد.^{۵۱}

45. Szabados, *op.cit.*, p. 443.

46. Security Council, S/RES/2231, 20 July 2015.

47. “Emphasizes the importance of all States taking the necessary measures to ensure that no claim shall lie at the instance of the Government of Iran, or any person or entity in Iran, or of persons or entities designated pursuant to resolution 1737 (2006) and related resolutions, or any person claiming through or for the benefit of any such person or entity, in connection with any contract or other transaction where its performance was prevented by reason of the application of the provisions of resolutions 1737 (2006), 1747 (2007), 1803 (2008), 1929 (2010) and this resolution”.

48. “No claims in connection with any contract or transaction the performance of which has been affected, directly or indirectly, in whole or in part, by the measures imposed under this regulation ... shall be satisfied, if they are made by ... designated persons, entities or bodies”.

۴۹. (۱) هیچ ادعایی (۲) در ارتباط با هرگونه معامله یا قراردادی (۳) که اجرای آن به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم، جزئاً یا کلاً توسط اقدامات وضع‌شده توسط این مقررات مؤثر واقع شده (۴) نباید اقناع شود (۵)؛ اگر توسط افراد، نهادها یا ارکان تعیین‌شده که در فهرست ضمیمه‌های ۸ و ۹ نام‌برده شده‌اند صورت گرفته باشد.

۵۰. وزارت دفاع ایران (MODSAF) با استناد به قسمت اول بند ۲ ماده ۲۹ مقررات EU استدلال کرد که ممنوعیت تأمین منابع مالی یا اقتصادی برای نهادهای تحریم‌شده، بر «اضافه‌شدن به حساب‌های مسدودشده در نتیجه بهره یا سایر درآمدهای ناشی از آن» اعمال نمی‌شود. اما نظر قاضی این بود که بند مذکور در این دعوا موضوعیت ندارد زیرا اگرچه اجازه می‌دهد بهره‌ها یا سایر درآمدها به حساب‌های مسدودشده اضافه شوند، ارتباطی به ماهیت استحقاق یکی از طرفین به بهره ندارد.

51. Royal Courts of Justice (Queen’s Bench Division), MODSAF v. IMS, [2019] EWHC 1994 (Com), 2019/07/24.

منطق قاضی در صدور این رأی از آنجا نشأت می‌گرفت که از نظر وی، طرفین نباید به‌خاطر ناتوانی خود در اجرای تعهدات قراردادی که در اثر اعمال تحریم‌ها رخ داده مجازات شوند، چرا که اصولاً هدف از این شرط، «کاهش تأثیر رژیم تحریم‌ها بر روابط خصوصی» بوده است که همین استدلال می‌تواند به تبع آن، در موضوع پرداخت سود یا بهره در اجرای رأی داوری نیز استفاده شود. نکته‌ای که به عقیده برخی از دید قاضی انگلیسی پنهان مانده این است که بهره عدم اجرای قرارداد، سبب می‌شود در طول زمان، رأی از اعتبار نیفتاده و ارزش خود را از دست ندهد. پس در صورت اتخاذ این رویکرد، متعهدی که از اجرا سر باز زده، سود قابل ملاحظه‌ای به دست آورده و بر طرف هدف تحریم، زیان مالی جدی وارد می‌شود که می‌توان به‌صراحت ادعا کرد فراتر از هدف مقررات رژیم تحریمی بوده است. برای ملاحظه تحلیل انتقادی، ن.ک:

Shvets, Jane and others, “UK Court Adopts Broad Interpretation of “No Claims” Clauses in EU Sanctions Regulations”, 6 September 2019.

در ادامه، جداولی از چالش‌های ویژه طرفین داوری در مواجهه با تحریم‌های ایران، روسیه و عراق مشاهده می‌شود:

نام کشور	واضع تحریم	نوع چالش	پیشنهاد
ایران	EU	<ul style="list-style-type: none"> تحریم‌های مسافرتی افراد نامبرده در فهرست «اشخاص تعیین‌شده» در چالش حضور در جلسات توقیف اموال اشخاص فهرست فوق در چالش پرداخت هزینه داوری محدودیت دسترسی به بانک‌ها برای انجام عملیات بانکی شرط عدم افتاع ادعاهای خسارت ناشی از تحریم 	<ul style="list-style-type: none"> اقدام برای کسب مجوز از مقامات صالح آن کشور برگزاری جلسات شفاهی در کشوری جز مقصد تحریم‌شده (درج شرط قراردادی «محل داوری جایگزین») استفاده از بانک‌هایی که در کشور واضح تحریم شعبه‌ای ندارند یا مؤسسات مالی غیربانکی تفسیر با کمک رویه قضایی
	US	<ul style="list-style-type: none"> تحریم‌های مسافرتی اشخاص نامبرده در فهرست SDN⁵² در چالش حضور در جلسات توقیف اموال اشخاص فوق در چالش پرداخت هزینه داوری محدودیت دسترسی به بانک‌ها برای انجام عملیات بانکی شرط عدم افتاع ادعاهای خسارت ناشی از تحریم 	<ul style="list-style-type: none"> اقدام برای کسب مجوز از OFAC و BIS با توجه به حوزه صلاحیت هر کدام برگزاری جلسات شفاهی در کشوری جز مقصد تحریم‌شده (درج شرط قراردادی «محل داوری جایگزین») استفاده از بانک‌هایی که در ایالات متحده شعبه‌ای ندارند. تفسیر با کمک رویه قضایی

52. Specially Designated Nationals and Blocked Persons

US Department of the Treasury, Specially Designated Nationals and Blocked Persons List (SDN) Human Readable Lists. available at:

<http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/SDN-List/Pages/default.aspx>.

Last access : 20/06/2019

نام کشور	واضع تحریم	نوع چالش	پیشنهاد
عراق	EU	<ul style="list-style-type: none"> تحریم مسافرتی در چالش حضور در جلسات توقیف اموال فهرست اشخاص تعیین شده با معیار «مالکیت و نظارت بیشتر از ۵۰٪» در چالش پرداخت هزینه دآوری 	<ul style="list-style-type: none"> برگزاری جلسات شفاهی در کشوری جز مقصد تحریم شده (درج شرط قراردادی «محل دآوری جایگزین») گرفتن مجوز از مقامات صالح هر کشور
	US	<ul style="list-style-type: none"> تحریم مسافرتی در چالش حضور در جلسات توقیف اموال فهرست SDN با معیار «مالکیت ۵۰٪» و دولت عراق در چالش پرداخت هزینه دآوری شرط عدم اqtاع ادعاهای خسارت ناشی از تحریم 	<ul style="list-style-type: none"> برگزاری جلسات شفاهی در کشوری جز مقصد تحریم شده (درج شرط قراردادی «محل دآوری جایگزین») گرفتن مجوز از OFAC در خصوص افراد و نه دولت تفسیر با کمک رویه قضایی

نام کشور	واضع تحریم	نوع چالش	پیشنهاد
روسیه	EU	<ul style="list-style-type: none"> ممنوعیت کمک فنی و خدمات مرتبط ممنوعیت مسافرتی در چالش حضور در جلسات توقیف اموال در فهرست خاص EU - با معیار «مالکیت یا نظارت بیش از ۵۰٪» برای اشخاص حقوقی - در چالش پرداخت هزینه دآوری 	<ul style="list-style-type: none"> تفسیر با توجه به معافیت‌های خدمات حقوقی در سایر رژیم‌ها و مقررات تحریمی برگزاری جلسات شفاهی در کشوری جز مقصد تحریم شده (درج شرط قراردادی «محل دآوری جایگزین») گرفتن مجوز از مقامات صالح هر کشور
	US	<ul style="list-style-type: none"> ممنوعیت مسافرتی در چالش حضور در جلسات توقیف اموال در فهرست SDN یا معیار «مالکیت ۵۰ درصد» برای اشخاص حقوقی - و PIB در چالش پرداخت هزینه دآوری 	<ul style="list-style-type: none"> برگزاری جلسات شفاهی در کشوری جز مقصد تحریم شده (درج شرط قراردادی «محل دآوری جایگزین») گرفتن مجوز از مقامات OFAC یا BIS

جدول شماره ۱: آثار تحریم بر طرفین اختلاف در رژیم‌های تحریمی علیه ایران، روسیه و عراق

۲. آثار تحریم‌ها بر داوران

داور نیز به‌عنوان یکی از بازیگران عرصه داوری از عواقب تحریمی که متوجه یکی از طرفین یا موضوع داوری شده، مستثنا نیست، تا جایی که گاهی شدت موانع و مشکلات به حدی است که داوران دیگر تمایلی به پذیرش این نقش در اختلافات موضوع تحریم نداشته و در مواردی که نیاز به کسب مجوزهای لازم برای معافیت از مسئولیت دارد، از فرآیندهای پیچیده و زمان‌بر آن فراری‌اند. از سوی دیگر، نهادهای داوری به‌ندرت داوران تبعه کشورهای را که مسئولیت قانونی رعایت تحریم‌ها را به عهده دارند برای این پرونده‌ها انتخاب می‌کنند. مجموعه این شرایط سبب شده تعداد داوران برای رسیدگی به پرونده‌های مربوط به تحریم، به‌شدت کم شود.^{۵۳} بنابراین، نظر به اهمیت مطالعه عواقب تحریم برای داوران، این بخش بر چهار مبحث تمرکز دارد که ابعاد مختلف نقش داور را مورد توجه قرار می‌دهد.

۲-۱. آثار تحریم‌های مالی بر داوران

چند نوع تحریم وجود دارد و هر کدام آثار خاص خود را دارد. از این میان، تحریم‌های مالی بیشتر از سایر تحریم‌ها می‌توانند بر دخالت شخصی داور در پرونده تأثیرگذار باشد. به‌طور کلی، محدودیت‌های مالی که برای داوران ایجاد مشکل می‌کند، اغلب در دو شاخه گنجانده می‌شود: مسدودکردن دارایی‌ها^{۵۴} و ممنوعیت ارائه خدمات.^{۵۵} این دو موضوع در آثار تحریم بر طرفین نیز بررسی شد. نتیجه مانع اول، ایجاد مشکل در دریافت حقوق و نتیجه مانع دوم، روبه‌روشدن با عواقبی چون مسئولیت کیفری به دلیل نقض ممنوعیت ارائه خدمات حقوقی خواهد بود. از این‌رو با مطالعه مقررات تحریم‌های مالی و رویکرد داوران، چنین برداشت می‌شود که داوران نیز در قبال اجرای نظام تحریم مسئولیت داشته و در این راستا برای اجتناب از مجازات‌های مقرر در این رژیم‌ها، نهایت توجه خود را معطوف رعایت مقررات مربوطه می‌کنند.

53. Shah, Chiraag & Mahajan, Kartikey, "Implications of Economic Sanctions on International Arbitration", *Arbitration Blog*, Thomson Reuters, 5 July 2018, para. 5. available at: <http://arbitrationblog.practicallaw.com/implications-of-economic-sanctions-on-international-arbitration>.

54. US Executive Order No 13660, "Blocking Property of Certain Persons Contributing to the Situation in Ukraine", 6 March 2014, 79 Fed Reg 46; The European Council, Decision No. 2014/145/CFSP (concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine) 17 March 2014, OJ L78/16.

55. The European Council Regulation No. 833/2014, *op.cit.*

US Department of Treasury, "Announcement of Expanded Treasury Sanctions within the Russian Financial Services, Energy and Defense or Related Material Sectors", 12 September 2014. available at: <http://www.treasury.gov/press-center/press-releases/Pages/j12629.aspx>.

۲-۲. مسئولیت داوران در رعایت مقررات تحریمی

داور مانند هر شهروند دیگری تمایل دارد از نقض مقررات تحریمی بپرهیزد؛ بنابراین نه‌تنها در زمان تصمیم‌گیری درباره اختلافات مربوط به تحریم، بلکه در رعایت کلیه مراحل مزبور نیاز به راهنمایی دارد.^{۵۶} لذا این پرسش مطرح می‌شود که در چه مواردی خود داوران ملزم به رعایت قوانین ناظر بر تحریم بوده و در قبال آن مسئولیت فردی، نه حرفه‌ای دارند؟ البته این امر به مسائل گوناگونی بستگی دارد. از نظر جغرافیایی می‌توان به رویکرد سه دسته از کشورها به تفکیک اشاره کرد: در کشورهای عضو اتحادیه اروپا که رویکردی سرزمینی به این قضیه دارند، داوران مکلفاند علاوه بر مقررات کشور متبوع یا محل داور، مقررات تحریمی اتحادیه اروپا را نیز رعایت کنند.^{۵۷} این امر در مورد تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل نیز زمانی صدق می‌کند که اتحادیه اروپا قانون آن را وضع کرده باشد.^{۵۸} در خصوص کشور انگلستان نیز فعلاً موضعی شبیه اتحادیه اروپا اتخاذ شده است. بنابراین داوران تبعه بریتانیا در هر صورت، و داوران غیرتبعه، زمانی که مقر داور در بریتانیا قرار دارد، ملزم به تبعیت از مقررات تحریمی مصوب بریتانیا و اتحادیه اروپا هستند.^{۵۹} در غیر این صورت، مسئول قلمداد می‌شوند.

در این میان، رویکرد متمایز ایالات متحده قابل توجه است. این کشور با اعمال تحریم‌های فراسرزمینی^{۶۰} تا آنجا پیش می‌رود که نه‌تنها اتباع امریکایی، شرکت‌های مادر و وابسته ثبت شده در امریکا و اختلافات مطرح شده در این کشور، بلکه معاملات مربوط به کالاهای امریکایی را نیز تحت شمول این تحریم‌ها قرار می‌دهد.^{۶۱} بنابراین لازم است داوران از آشنایی با سه دسته از مقررات فوق (کشور محل تابعیت، مقر داور و تحریم‌های فراسرزمینی) اطمینان حاصل کرده^{۶۲} و درباره همه این موارد

56. De Brabandere, *op.cit.*, p.16.

57. The European Council, Regulation No. 833/2014 (concerning restrictive measures in view of Russia's actions establishing the situation in Ukraine), *op.cit.*

58. De Brabandere, *op.cit.*, p.16.

59. HM Treasury, "Financial Sanctions: Frequently Asked Questions" (August 2013) p. 24. available at: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/302397/August-2013-version-amended.

۶۰. برای مثال می‌توان به تحریم‌های کوبا، ایران و سوریه توسط ایالات متحده اشاره کرد.

61. US Executive Order No 13660, "Blocking Property of Certain Persons Contributing to the Situation in Ukraine", 6 March 2014, 79 Fed Reg 46, sections 1(a) and 6(c).

۶۲. این بررسی اطلاعاتی در هر مورد متفاوت است؛ برای نمونه، یک داور بلژیکی که در یک مؤسسه داور در لندن مشغول به فعالیت است و در یک شرکت حقوقی امریکایی نیز عضو است باید طرفین را در مقابل تحریم‌های قابل اعمال بریتانیا و اتحادیه اروپا چک کند. به‌علاوه باید تحریم‌های ایالات متحده را نیز برای خود و سایر شرکای شرکت حقوقی بررسی کند. در عین حال که لازم نیست داوران وارد بازپرسی دقیق از طرفین شوند، بی‌توجهی آنان نیز رفع مسئولیت نمی‌کند (ن.ک: De Brabandere, *op.cit.*, pp. 18-19).

تحقیق کنند^{۶۳} که البته لزوم به‌روزرسانی اطلاعات داور در خصوص مورد سوم، نسبتاً دشوار است.^{۶۴} لازم به یادآوری است که اگرچه کشورها مصونیت‌هایی با طیف گسترده برای داوران در نظر می‌گیرند، این اصل، داوران را از مسئولیت ناشی از نقض رژیم‌های تحریمی و انجام‌ندادن اقدامات احتیاطی و لازم میرا نمی‌کند.^{۶۵} مجازات‌ها و مسئولیت‌های ملی ناقضان تحریم، انگیزه مضاعفی است تا داوران تا آنجا که ممکن است احتیاط کنند. گاهی این امر در عمل، سبب تأخیر در رسیدگی‌های داوری و حتی انصراف داوران و مؤسسات داوری می‌شود.

۲-۳. کسب مجوزهای لازم توسط داوران

برخی رژیم‌های تحریمی، معافیت‌های ویژه‌ای را در جهت حفظ حقوق افراد پیش‌بینی کرده‌اند. برای بهره‌گیری از این معافیت‌ها، مجوزهایی پیش‌بینی شده که اصولاً داوران در بدو رسیدگی برای دریافت آن اقدام می‌کنند. برای آشنایی بیشتر با این مجوزها، به چند نمونه اشاره می‌شود:

الف. مجوز OFAC و BIS

در رژیم تحریم‌های ایالات متحده، دو نوع مجوز وجود دارد: مجوز عام^{۶۶} و مجوز خاص.^{۶۷} مجوز عام مربوط به انجام نوع مشخصی از معاملات توسط گروهی از اشخاص می‌شود که نیازی به اقدام جداگانه برای صدور آن نیست.^{۶۸} این در حالی است که مجوز خاص پس از درخواست کتبی افراد، از سوی دفتر نظارت بر دارایی‌های خارجی یا OFAC به اشخاص معینی برای انجام

^{۶۳} در این زمینه باید دید که تحقیقات داوران تا کجا باید پیش رود. البته این سؤال زمانی مطرح می‌شود که اعمال تحریم بر طرفین یا موضوع داوری آشکار نباشد. طبق رویه کشورهای اروپایی و کشور بریتانیا، اصل بر این است که اگر داوران اطلاعی از این امر نداشته و دلیل معقولی نیز برای تردید در این مسئله نداشته باشند، مسئولیتی نخواهند داشت. (The European Council, Regulation No. 833/2014, *op.cit.*, articles 10 and 12.) در ایالات متحده نیز شبیه همین رویکرد وجود دارد با این تفاوت که ممکن است وزیر خزانه‌داری بدون توجه به علم داور، جریمه مالی برای او در نظر بگیرد (US 31 CFR 501.701). البته عنصر معنوی مربوط به تحریم‌های ایالات متحده، با توجه به هریک از فهرست‌های اقدامات ممنوعه متفاوت است.

^{۶۴} De Brabandere, *op.cit.*, p.17.

^{۶۵} *Ibid.*, pp. 20-21.

^{۶۶} General License

^{۶۷} Specific License

^{۶۸} برای مثال می‌توان به مجوزهای عمومی ذیل اشاره کرد: مجوز عمومی J-1 برای ایران برای اقامت موقت هواپیماهای مسافربری مشخص و معاملات مربوط به آن، مجوز عمومی E برای حمایت از فعالیت‌های نهادهای غیردولتی در ایران، و D-1 برای خدمات نرم‌افزاری و سخت‌افزاری مرتبط با ارتباطات شخصی.

معاملات خاصی اعطا می‌شود.^{۶۹}

مسئولیت صدور مجوز OFAC بر عهده وزارت خزانه‌داری ایالات متحده است. وظیفه اولیه این دفتر، اطمینان از رعایت تحریم‌ها و رعایت ممنوعیت برخی معاملات است، اما اجازه دارد در مواردی که معافیت‌هایی پیش‌بینی شده است، مجوز صادر کند. بنابراین OFAC اغلب مجوزهای عمومی صادر می‌کند که طبق آن، اجازه اجرای برخی از «معاملات ممنوعه»^{۷۰} داده می‌شود. البته اعطای این مجوز تا جایی ممکن است که خلاف متن صریح اساسنامه وضع‌کننده این تحریم‌ها نباشد.^{۷۱}

یکی از سؤالات در این زمینه این است که آیا دریافت این مجوز توسط داوران ضروری است یا اینکه صرفاً یک مسئله آیینی- تشریفاتی محسوب می‌شود؟ نظر یکی از داوران امریکایی که در پتل «بررسی داور جهانی»^{۷۲} در اکتبر ۲۰۱۸ بیان شده به این شرح است که باید به دو مسئله توجه کرد:

۱. مورد اختلاف، تحت شمول رژیم‌های تحریمی و تحدیدی قرار می‌گیرد یا خیر؟

۲. داوران ارتباط مستقیم مدیون/داین با ممنوعیت مدنظر دارند یا خیر؟

البته راهکار مطمئن‌تر و بی‌خطرتر این است که تحت هر شرایطی برای دریافت این مجوز اقدام شود، چرا که «دسترسی وسیع حقوق ایالات متحده شما را هر جا باشید پیدا می‌کند».^{۷۳} همچنین یکی از وکلای دیوان داور ایران و امریکا نیز مجوز OFAC را «به‌شدت یاری‌کننده» خوانده، اما مشکل را در لزوم ارائه اطلاعات محرمانه موکل می‌داند. حتی یکی از وکلای حاضر در این جلسه که اخیراً در یکی از پرونده‌ها، مبلغ ۹ میلیارد دلار به‌خاطر شرکت در معاملات ممنوعه بدون مجوز جریمه شده بود، معتقد است «حتی اگر [این فرآیند] وقت‌گیر باشد، بهتر است مطمئن باشی تا متأسف».^{۷۴}

دفتر صنایع و امنیت وابسته به وزارت بازرگانی ایالات متحده^{۷۵} (BIS) یکی دیگر از نهادهای مسئول در اعطای مجوز و ارائه راهنمایی‌های لازم به افرادی است که تمایل دارند با یکی از هدف‌های مشکوک به تحریم معامله کنند. اغلب محدودیت‌های صادراتی را BIS مدیریت

۶۹. درخواست این مجوزها به بخش مجوزهای وزارت خزانه‌داری ایالات متحده ارسال می‌شود. OFAC پس از بررسی

موردی، مجوز را صادر می‌کند. برای مطالعه بیشتر، ن.ک: سادات میدانی؛ همان، صص ۲۳-۲۲.

۷۰. منظور از «معاملات ممنوعه»، معاملات تجاری یا مالی یا سایر معاملاتی است که افراد تبعه ایالات متحده نمی‌توانند در آن‌ها شرکت کنند مگر اینکه OFAC اجازه داده باشد یا صراحتاً در اساسنامه مشمول معافیت شده باشند. برای مطالعه بیشتر، ن.ک:

US Department of the Treasury Website. available at: https://www.treasury.gov/resource-center/faqs/Sanctions/Pages/faq_general.aspx.

71. OFAC License Application Page. Available at: <https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Pages/licensing.aspx>.

72. Global Arbitration Review (GAR)

73. Jones, Tom, "A Spotlight on Sanctions", *Global Arbitration Review*, 2 October 2018, p.2.

74. Jones, *op.cit.*, p. 2.

75. Bureau of Industry & Security

می‌کند. یکی از مسئولیت‌های انحصاری BIS، اجرای تمام رژیم‌های نظارت بر صادرات اقلام دارای استفاده دوگانه است. برخلاف تصور اولیه، بسیاری از اقلام، دارای استفاده دوگانه محسوب شده و موضوع تحریم‌های BIS قرار می‌گیرند.^{۷۶}

ب. مجوز SECO

با توجه به اینکه در حوزه داوری، استقبال فراوانی از قوانین سوئیس به‌عنوان قانون حاکم بر داوری و شهرهای آن مانند ژنو و زوریخ به‌عنوان محل داوری می‌شود، بررسی مجوزهای این کشور در موارد مواجهه با تحریم، خالی از لطف نیست. کشور سوئیس که عضو اتحادیه اروپا محسوب نمی‌شود، در اجرای مقررات تحریمی شورای امنیت و برخی از مقررات اتحادیه اروپا که داوطلبانه تصویب کرده است، مقامی را منصوب نموده تا مسئول صدور مجوز معافیت از تحریم باشد.^{۷۷}

مقررات ناظر بر وظیفه کسب مجوز را شورای فدرال سوئیس تصویب می‌کند اما مقام مسئولی که این مجوزها را در چارچوب مقررات فوق صادر کرده و می‌تواند داوران و طرفین را در این زمینه راهنمایی کند، دبیرخانه امور خارجه کشور سوئیس^{۷۸} یا SECO است. بنابراین در مواردی که هزینه داوری بیش از سقف تعیین شده باشد، لازم است داوران درخواست مجوز کنند تا انتقال حق‌الزحمه به حساب بانکی آن‌ها میسر شود. همچنین پس از صدور رأی داوری، پرداخت محکوم‌به تنها در صورت کسب این مجوز ممکن خواهد بود.

^{۷۶} فهرست تحریم‌های BIS که هرکدام نیازمند مجوز ویژه‌ای است عبارت است از Denied Person List، UVL و Entity List. ن.ک: سادات میدانی؛ همان، ص ۸۹.

برای آشنایی بیشتر با تفکیک صلاحیت OFAC و BIS ن.ک:

Department of Commerce, Bureau of Industry & Security, Office of Exporter Services & Department of Treasury Office of Foreign Assets Controls, "BIS & OFAC: Embargoes & Other Sanctions". Available at: <https://www.bis.doc.gov/index.php/documents/compliance-training/export-administration-regulations-training/381-embargoes>.

^{۷۷} برخلاف تصور رایج، سوئیس دارای مقررات تحریمی یک‌جانبه نیز هست. در ۲۰۰۳ رژیم تحریمی سوئیس بر مبنای قانون فدرال اجرای تحریم‌های بین‌المللی، مصوب ۲۰۰۲ مستقر شد. ماهیت این تحریم‌ها غالباً اقتصادی است اما برخی اقدامات غیراقتصادی را نیز دربرمی‌گیرد. برای اجرای آسان‌تر این مقررات، فهرستی از اشخاص هدف تحریم در تارنمای دبیرخانه امور خارجه کشور سوئیس یا SECO وجود دارد و همچنین قابلیت جستجوی برخط نیز فراهم شده است. برای نقض رژیم تحریمی سوئیس تا پنج سال حبس پیش‌بینی شده که ممکن است پرداخت جریمه تا یک میلیون فرانک را نیز به همراه داشته باشد. برای اطلاعات بیشتر، ن.ک:

Switzerland Global sanctions guide. available at: <https://sanctionsguide.eversheds-sutherland.com/countries/switzerland>.

^{۷۸} State Secretariat for Economic Affairs

۲-۴. مسئولیت داوران در اجرای مقررات تحریمی به‌عنوان بخشی از قانون ماهوی

علاوه بر مسئولیت شخصی داوران در رعایت قوانین تحریمی و تأمین خدمات حقوقی برای طرف‌های درگیر با تحریم، مسئولیت حرفه‌ای داوران در رسیدگی‌های داوری نیز مطرح است. باید دید داوران تا چه حد وظیفه دارند مقررات تحریمی کشورها را در قالب قانون قابل اعمال بر داوری در نظر بگیرند؛ اعم از اینکه این تحریم‌ها توسط کشور دارای قانون حاکم بر داوری یا محل داوری وضع شده باشد یا اینکه کشور ثالثی که هیچ ارتباطی با اختلاف ندارد، آن‌ها را پیش‌بینی کرده باشد. مقررات کشورهای ثالث تنها در صورتی در اختلاف اعمال می‌شود که دارای ویژگی‌های قواعد آمره مرجح^{۷۹} باشد. تمام قواعد نظم عمومی ضرورتاً به‌خاطر ماهیت خود، جزء مقررات آمره مرجح محسوب می‌شوند زیرا بر مدار اخلاقیات و عدالت می‌چرخند اما همه مقررات آمره مرجح به آستانه قواعد نظم عمومی فراملی^{۸۰} نمی‌رسند چرا که لزوماً همه منافی است که این مقررات از آن حمایت می‌کنند در صدد حمایت از ارزش‌های اساسی آن جامعه نیستند.^{۸۱} اما در خصوص نحوه اعمال تحریم‌های کشورهای ثالث در داوری، دو رویکرد سنتی و نوین وجود دارد: طبق رویکرد سنتی،^{۸۲} به تحریم‌ها به‌عنوان واقعیت در بررسی و ارزیابی‌های داوران توجه می‌شود؛ درحالی‌که در رویکرد نوین، تحریم‌ها باید به‌عنوان قاعده حقوقی، صرف‌نظر از قانون حاکم و تنها در صورت احراز برخی شرایط اعمال شوند.

بنا بر رویکرد سنتی، «قانون خارجی [...] صرفاً واقعیتی است که باید در ارزیابی اخلاقیات رفتار طرفین مدنظر قرار گیرد».^{۸۳} از نمونه‌های اتخاذ رویکرد سنتی در رویه داوری می‌توان به

79. Overriding mandatory provisions

قوانین آمره مرجح به‌طور خلاصه قوانینی را دربرمی‌گیرند که از چنان ویژگی اجباری برخوردارند که حتی اگر در مقررات کشور ثالث غیرحاکم بر دعوا وجود داشته باشند، همچنان داوران این مقررات را در نظر می‌گیرند.

۸۰. نظم عمومی فراملی یا بین‌المللی واقعی (Transnational public policy or true international public policy) منعکس‌کننده ارزش‌های اساسی، معیارهای اخلاقی اولیه و اجماع اخلاقی جامعه بین‌المللی است. نمونه‌های آن عبارت‌اند از: حقوق بشر (مانند محکومیت تبعیض‌ها و بردگی)، رفتار خوب (اعم از محکومیت فساد، تروریسم و ژنوسید)، رسیدگی منصفانه و عادلانه، ممنوعیت قاچاق و صادرات کالاهای متعلق به میراث فرهنگی یک کشور.

81. Shaleva, Vesselina, "The 'Public Policy' Exception to the Recognition and Enforcement of Arbitral Awards in the Theory and Jurisprudence of the Central and East European States and Russia", *Arbitration International*, vol. 19, Issue. 1, March 2003, Pages 67-93, p. 72.

حمایت از این مقررات در قطعنامه‌های شورای امنیت و مجمع عمومی سازمان ملل متحد به نوعی منعکس‌کننده نظم عمومی فراملی است. بنابراین برای تطبیق مصداق تحریم بر نظم عمومی فراملی، در مرحله اول به نگاه سازمان ملل به این موضوع توجه می‌شود.

82. Datum Approach

83. Van Hecke, George, "The Effect of Economic Coercion on Private Relationships", *Revue Belge de droit international*, R.B.D.I. 1984/1985-1, p. 116.

آرای *Triad International Marketing, SA, et al. v. Northrop Corporation*^{۸۴} و *GDR party v. FRG party*^{۸۵} اشاره کرد. از سوی دیگر، رویکرد نوین، توصیف نظریه خود را مرهون مفهوم قواعد امره مرجح است. قواعد امره مرجح به قواعد ماهوی^{۸۶} گفته می‌شود که صرف‌نظر از قانون حاکم بر قرارداد و مقر داوری، بر تمام موقعیت‌هایی که تحت شمول آن قرار می‌گیرد، قابل اعمال است.^{۸۷} ویژگی خاص قاعده امره مرجح، از خود این قاعده سرچشمه می‌گیرد؛ خواه از محدوده اعمال یا هدف آن.^{۸۸} البته قواعد امره مرجح تنها در صورت احراز برخی شرایط قابل اعمال خواهند بود.^{۸۹} این شرایط که در سه سند حقوق بین‌الملل خصوصی^{۹۰} نام برده شده، عبارت‌اند از:

- قرارگرفتن موضوع قرارداد مورد اختلاف در حوزه تحریم‌ها
- ادعای اعمال مقررات تحریمی بر قرارداد، صرف‌نظر از قانون قابل اعمال
- اختیار اعمال تحریم‌ها توسط محکمه داوری تصمیم‌گیرنده
- هدف مشروع
- ارتباط نزدیک بین رابطه قراردادی و کشور تحریم‌کننده
- غلبه مزایای اعمال قواعد امره مرجح بر نادیده‌گرفتن آن‌ها در ارزیابی محکمه داوری.

84. American Arbitration Association ("AAA"), *Northrop Corp. v. Triad Int'l Marketing SA*, 593 F. Supp. 928 (CD Cal. 1984), rev'd, 811 F.2d 1265 (9th Cir. 1987).

85. Court of Arbitration Attached to the Chamber of Foreign Trade of the German Democratic Republic, Berlin, *GDR Party v. FRG Party*, Case n. 103/74, 28 January 1976, YCA 1979 p.197.

۸۶. تأکید بر «ماهوی» بودن این قواعد با توجه به تمایز آن با قواعد حل تعارض صورت گرفته است و گرنه می‌تواند موضوعات ماهوی و شکلی را دربرگیرد.

87. Silveira, Mercédeh Azeredo da., *Trade Sanctions and International Sales: An Inquiry into International Arbitration and Commercial Litigation*, Alphen an den Rijn: Wolters Kluwer, 2014, p.50.

بین این قواعد و قواعد امره نیز تفاوت وجود دارد. قواعد امره تنها متوجه یک نظام حقوقی می‌شود که طرفین قرارداد، تحت شمول آن قرار نمی‌گیرند، در حالی که قواعد امره مرجح، اثری فراتر از یک نظام حقوقی دارد. در این راستا، درحالی‌که قواعد امره «قواعد حقوقی هستند که [اصولاً] با انتخاب یک نظام حقوقی خارجی توسط طرفین غیرقابل اعمال می‌شوند»، قواعد امره مرجح «حتی در برابر انتخاب قانون توسط طرفین نیز مقاومت می‌کنند». ن.ک:

Von Hoffmann, "Internationally Mandatory Rules of Law before Arbitral Tribunals", *Acts of State and Arbitration*, (Böckstiegel, K.-H., ed.), Carl Heymanns Verlag KG, Köln/Berlin/Bonn/München, German Institution of Arbitration, 1997, pp. 3-4.

88. ICC, Award n. 6773, 1992, ICC Bull. 1995/1 pp. 66-69.

۸۹. البته این توضیحات به این معنی نیست که هرگاه ادعا شود یک قاعده امره مرجح باید بر موقعیتی اعمال شود، این ادعا بدون تردید، مشروع و صحیح تلقی شود، بلکه تنها موقعیت‌هایی از اعمال این قواعد بهره می‌گیرند که دادگاه یا محکمه داوری اجازه اثربخشی به قواعد امره مرجحی را که کشور محل دادگاه یا داوری یا کشور ثالث وضع کرده باشد. ن.ک: Silveira, *op.cit.*, pp. 50-55.

۹۰. ماده ۱۹ قانون حقوق بین‌الملل خصوصی سوئیس (SPILA)، بند ۱ ماده ۷ کنوانسیون رم و بند ۳ ماده ۹ مقررات رم ۱.

دلیل تأمل در بحث اعمال تحریم‌های کشور محل داوری، در خطر ابطال رأی یا عدم اجرای آن نهفته است، چرا که اظهارنظر در خصوص اعلام بطلان رأی داوری، بر عهده قانون کشور محل داوری است و در صورت درخواست اجرا، در این باره تصمیم می‌گیرد. بنابراین برای صدور رأیی کارآمد، آشنایی داوران با قانون این کشور حیاتی است.^{۹۱} چالش‌های تحریم برای داوران در جدول زیر ترسیم شده است:

نام کشور	واضح تحریم	نوع چالش	پیشنهاد
ایران	EU	<ul style="list-style-type: none"> • توقیف اموال اشخاص، فهرست اشخاص تعیین شده در چالش دریافت هزینه داوری • محدودیت‌های دسترسی به بانک‌ها برای انجام عملیات بانکی در چالش دریافت هزینه داوری • مسئولیت رعایت مقررات تحریمی کشور متبوع داور، EU و ایالات متحده در صورت فراسرزمینی بودن تحریم • گرفتن مجوز دریافت هزینه از مقامات صالح کشور • مسئولیت اعمال مقررات تحریمی EU به‌عنوان قانون ماهوی به‌صورت مشروط 	<ul style="list-style-type: none"> • اقدام برای کسب مجوز از مقامات صالح آن کشور • استفاده از بانک‌هایی که در امریکا شعبه‌ای ندارند. • بررسی شرایط در خصوص اعمال تحریم‌ها به‌عنوان قوانین ماهوی
	US	<ul style="list-style-type: none"> • تحریم‌های مسافرتی اشخاص نام‌برده در فهرست SDN در چالش حضور در جلسات • توقیف اموال اشخاص فوق در چالش پرداخت هزینه داوری • محدودیت دسترسی به بانک‌ها برای انجام عملیات بانکی • مسئولیت رعایت مقررات تحریمی کشور متبوع داور و ایالات متحده در صورت فراسرزمینی بودن تحریم • گرفتن مجوز دریافت هزینه از OFAC • مسئولیت اعمال تحریم ایالات متحده در قوانین ماهوی به‌صورت مشروط 	<ul style="list-style-type: none"> • اقدام برای کسب مجوز از OFAC و BIS با توجه به حوزه صلاحیت هر کدام • برگزاری جلسات شفاهی در کشوری جز مقصد تحریم‌شده • بررسی شرایط در خصوص اعمال تحریم‌ها به‌عنوان قوانین ماهوی

91. Mutaye, *op.cit.*, pp. 7-8.

نام کشور	واضع تحریم	نوع چالش	پیشنهاد
روسیه	EU	<ul style="list-style-type: none"> • ممنوعیت کمک فنی و خدمات مرتبط در چالش ارائه خدمات • توقیف اموال در فهرست خاص EU با معیار «مالکیت یا نظارت بیش از ۵۰٪» در چالش دریافت هزینه داوری • مسئولیت رعایت مقررات تحریمی کشور متبوع داور، EU و ایالات متحده در صورت فراسرزمینی بودن تحریم • گرفتن مجوز دریافت هزینه از مقامات صالح کشور • گرفتن مجوز ارائه خدمات حقوقی از مقامات صالح کشور • مسئولیت اعمال تحریم EU به‌عنوان قوانین ماهوی به‌صورت مشروط 	<ul style="list-style-type: none"> • تفسیر با توجه به معافیت‌های خدمات حقوقی در سایر رژیم‌ها و مقررات تحریمی • گرفتن مجوز از مقامات صالح هر کشور در ابتدای امر • بررسی شرایط در خصوص اعمال تحریم‌ها به‌عنوان قوانین ماهوی
	US	<ul style="list-style-type: none"> • توقیف اموال در فهرست SDN - با معیار «مالکیت ۵۰٪» برای اشخاص حقوقی- و PIB در چالش پرداخت هزینه داوری • مسئولیت رعایت مقررات تحریمی کشور متبوع داور و ایالات متحده در صورت فراسرزمینی بودن تحریم • گرفتن مجوز دریافت هزینه از OFAC • مسئولیت اعمال تحریم ایالات متحده در قوانین ماهوی به‌صورت مشروط 	<ul style="list-style-type: none"> • گرفتن مجوز از مقامات OFAC یا BIS در ابتدای امر • بررسی شرایط در خصوص اعمال تحریم‌ها به‌عنوان قوانین ماهوی

جدول شماره ۲: آثار تحریم بر داوران در رژیم‌های تحریمی علیه ایران و روسیه

۳. آثار تحریم‌ها بر مؤسسات داوری

یکی از بازیگران داوری که در نوع داوری سازمانی یا نهادی، نقش مؤثری در برگزاری و هماهنگی فرآیند داوری دارد، مؤسسه داوری است. این مؤسسات اگرچه پایبند به مقررات حقوقی محل تأسیس خود و اصول رسیدگی منصفانه هستند، تاجرانی نیز هستند که در درجه اول به منافع خود می‌اندیشند. بدین جهت، طبیعی است که گاهی طرفین را ملزم کنند تا مراحل بیشتری را برای رسیدگی به دعوا پیموده و گاهی نیز از رسیدگی به پرونده‌هایی که خطرات مالی فراوانی برای‌شان دارد، به کلی سر باز زنند. برای درک بهتر موضع مؤسسات داوری باید همواره در نظر داشت که جریمه‌های سنگین و گاهی مجازات‌های کیفری پیش‌بینی‌شده در برخی رژیم‌های تحریمی^{۹۲} آن‌چنان است که یک تخلف می‌تواند عواقب خطیری چون لغو مجوز خدمات آن‌ها را به دنبال داشته باشد. به هر حال، این مؤسسات بارها کوشیده‌اند به طرف‌های اختلاف که با تحریم درگیرند اطمینان دهند که هیچ بی‌انصافی یا تبعیضی در قبال‌شان صورت نخواهد گرفت. چالش‌های پیش روی مؤسسات داوری عبارت‌اند از:

۱-۳. نگرانی از عدم رعایت بی‌طرفی مؤسسات

در بازار به‌شدت رقابتی خدمات داوری، بی‌طرفی، کالای ارزشمندی است که تردید در آن سبب می‌شود طرف‌های اختلاف به سایر مؤسسات داوری یا سایر طرق حل‌وفصل مراجعه کنند. بنابراین، یکی از مهم‌ترین آثار تحریم‌ها بر مؤسسات داوری این است که احتمال دارد به تصویر آن‌ها به‌عنوان مؤسسات اداری بی‌طرف، مؤثر و مستقل آسیب وارد شود.

عموماً شهرت مؤسسات داوری، ارتباط قوی با کشور میزبان دارد. به دنبال اعمال رژیم‌های تحریمی در نظام‌های حقوقی حاکم بر مؤسسات داوری لندن، پاریس و استکهلم، این مؤسسات کوشیدند بر بی‌طرفی خود تأکید کنند. ضعف و بروز تردید در خصوص عملکرد این مؤسسات می‌تواند فرصتی برای مؤسسات رقیب که در حوزه‌های دیگری قرار دارند محسوب شود.^{۹۳} شاهد این امر، گزارش چند مؤسسه داوری در ۲۰۱۵ است که در آن به تلاش آن‌ها برای

۹۲. برای مثال، بانک HSBC در ۲۰۱۲ مبلغ ۳۷۵ میلیون دلار جریمه شد. بانک Standard Chartered Bank در آفریقا و هند و استرالیا ۱۳۲ میلیون دلار جریمه شد. بانک ING ۶۱۹ میلیون دلار در ۲۰۱۲ پرداخت کرد. بانک BNP Paribas مجبور به پرداخت ۸۶ میلیارد دلار در ۲۰۱۴ شد به این دلیل که اطلاعاتی را از سیستم پرداخت سویفت حذف کرد که اجازه می‌داد پرداخت‌ها به اشخاص مقرر در فهرست SDN مخفی بماند. بانک مسکو نیز در ۲۰۱۴ مبلغ ۹.۵ میلیون دلار جریمه پرداخت. ن.ک:

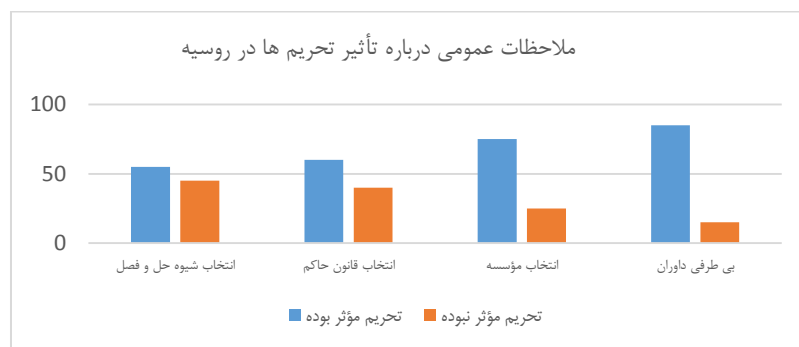
Dent, Marian, "Notes on Economic Sanctions Basics", *The EU-US Sanctions Regimes: Practical Implications for Dispute Resolution Lawyers and Their Clients*, p.17. Available at:

<https://shop.americanbar.org/PersonifyImages/ProductFiles/187204082/EU-US%20Sanctions%20Regimes.pdf>
Last Access: 20/06/2019

93. De brabantere, *op.cit.*, p.15.

تقویت و ارتقای قابلیت‌ها و صلاحیت‌های خود برای اجرای داوری مربوط به طرف‌های روسی پرداخته است.^{۹۴} این گزارش تصریح می‌کند که تحریم‌ها مانع از ارجاع اختلافات طرف‌های روسی به مؤسسات داوری مربوط به اتحادیه اروپا نمی‌شود و تنها طرف، فرد یا نهاد تحریم‌شده نیازمند اتخاذ برخی گام‌های اداری اضافی است.^{۹۵}

با وجود این تلاش‌ها، شواهد حاکی از تغییر در رویه طرفین اختلاف است. برای نمونه، برخی از طرف‌های روسی و طرف‌های مقابل خارجی آن‌ها در جستجوی مکان‌های جایگزین داوری هستند که تحریم‌هایی را بر روسیه تحمیل نکرده باشند.^{۹۶} در این زمینه، آماري که روسیه در ۲۰۱۶ منتشر کرد می‌تواند نگرانی طرف‌های هدف تحریم را بهتر منعکس کند. در این آمارگیری، ۴۵٪ جامعه آماری تصریح کردند که تحریم‌ها علیه روسیه بر روش حل‌وفصل انتخاب‌شان تأثیر گذاشته است؛ ۴۰٪ معتقد بودند که تحریم‌ها بر انتخاب قانون حاکم بر داوری آن‌ها نیز مؤثر بوده است؛ ۲۵٪ ترجیح می‌دادند که اختلاف خود را به مؤسسه داوری کمترشناخته‌شده‌ای ارجاع دهند که محل آن در یکی از کشورهای تحریم‌کننده نباشد و ۱۵٪ اعلام کردند که به نظر ایشان محل داوری ممکن است بر بی‌طرفی داوران تأثیر بگذارد.^{۹۷}

نمودار شماره ۱: ملاحظات عمومی درباره تأثیر تحریم‌ها بر روسیه

۹۴. البته اشاره به طرف‌های روسی به دلیل وضع تحریم‌ها بر روابط آن‌ها است و گرنه سایر کشورهای هدف تحریم، موقعیت مشابهی دارند.

95. Beechey, *op.cit.*, pp. 5-6.

در این گزارش آمده است: «مؤسسات داوری به‌نحو دقیقی، بی‌طرفی خود را در برابر همه طرف‌ها، فارغ از تابعیت‌شان حفظ می‌کنند. در خصوص اقدامات پایبندی که مؤسسات داوری ملزم به رعایت آن‌ها در یک پرونده هستند، با طرف‌های روسی، نسبت به سایر طرف‌ها رفتار مغایری نخواهد شد و طرف‌های روسی از توافق به داوری طبق قواعد یا در محلی در چارچوب اتحادیه اروپا اعم از پاریس، لندن و استکهلم منع نشده‌اند».

96. Hunt, *op.cit.*

97. Russian Arbitration Association, "Russian Arbitration Association Survey: the Impact of Sanctions on Commercial Arbitration", 2016, p.8. Available at: <https://shop.americanbar.org/PersonifyImages/ProductFiles/297648970/Roundtable%206>. ; Last Access: 20/06/2019

۲-۳. تأخیر در فرآیند رسیدگی مؤسسات

بدون شک، یکی از اساسی‌ترین مزایای داورى، سرعت آن نسبت به سایر شیوه‌های حل و فصل است. موانعی که تحریم‌ها برای مؤسسات رقم زده‌اند، این امتیاز را به کلی از بین برده و رغبت طرف‌های اختلاف به این شیوه را کم کرده است. شواهد نشان می‌دهد که رعایت الزامات مرتبط با تحریم، اعم از لزوم ارائه مدارک اضافی و کسب مجوزهای لازم از مقامات مربوطه^{۹۸} سبب طولانی‌شدن بی‌سابقه فرآیند رسیدگی داورى شده است. از این رو ممکن است طرفین اختلاف با تأخیر چندماهه ناشی از این الزامات روبه‌رو شوند؛ بخصوص در جایی که محتوای تحریم‌ها یا کنترل نهادها در طول زمان تغییر کند. این تأخیر در بازار تجارت می‌تواند خسارات سنگینی بر طرفین وارد کند. البته مؤسسات داورى در قبال وظایف و کارکردهای خود، مسئول شناخته می‌شوند که در مورد بعد، به این مسئولیت‌ها اشاره می‌شود.

۳-۳. مسئولیت مدنی مؤسسات داورى در موارد عدم رسیدگی به اختلاف در موارد

مرتبط با تحریم

گاهی مؤسسات داورى منطقه‌ای یا بین‌المللی به دلیل پیچیدگی‌ها، مسئولیت‌ها و خطرهای مالی که پرونده‌های درگیر تحریم با آن مواجه‌اند، به کلی از پذیرش این پرونده‌ها سر باز می‌زنند. در این موارد طرفین که اختلاف خود را طی توافقنامه داورى یا شرط قراردادی که آن نهاد اعلام کرده، به این مؤسسه ارجاع داده‌اند، برای حل اختلاف خود دچار سردرگمی می‌شوند. البته این امتناع مؤسسات، اغلب به‌طور رسمی اعلام نمی‌شود، بلکه گاهی بهانه‌هایی ارائه می‌شود یا کلاً درخواست طرفین بی‌پاسخ می‌ماند. به دلیل کم‌توجهی قوانین، در احراز مسئولیت مؤسسات به‌ناگزیر باید این مسئله را بر مبنای مفاهیم اساسی اولیه وظایف و تکالیف این مؤسسات تفسیر کرد که توسعه چندانی نیافته است.^{۹۹} استناد به رویه قضایی نیز می‌تواند راهگشا باشد.

در واقع، برای رسیدگی در داورى نهادی، سه قرارداد منعقد می‌شود که عبارت است از: توافقنامه بین طرف‌های اختلاف، توافقنامه بین طرف‌ها و مؤسسه داورى و توافقنامه بین طرف‌ها و داوران. توافق اول از زمان انعقاد موافقت‌نامه داورى و توافق سوم از زمان قبولی داوران یا انعقاد قرارنامه داورى^{۱۰۰} ایجاد می‌شود. اما بر سر زمان انعقاد توافق دوم اجماعی وجود ندارد.^{۱۰۱}

۹۸. این مجوزها را باید مؤسسات، داوران و حتی بانک‌هایی که مسئول انتقال هزینه‌های داورى از طرفین، داورها، کارشناس‌ها و مؤسسات مدنظر گرفته شده‌اند تهیه کنند. ن.ک: Veit, *op.cit.*, p.2.

۹۹. Habegger, Philipp & Others, *Arbitral Institutions under Scrutiny*, No. 40, ASA Special Series, Huntington New York USA: Juris, 2013, pp.158-160.

۱۰۰. Terms of Reference

اگرچه تا مدتی وجود توافق بین طرفین و مؤسسه داوری مورد تردید بود، ذکر چند مورد از رویه قضایی کشورها در اثبات این موضع مفید است؛^{۱۰۲} برای نمونه، در پرونده *Ceskoslovenska Obchodni Banka v. ICC* تصریح شده بود که انتشار قواعد داوری سازمانی به منزله ایجاب دائمی از سوی سازمان داوری بوده و به محض اینکه طرفین قرارداد، یک مؤسسه داوری مانند ICC را به عنوان مقر داوری تعیین کنند، قراردادی بین طرفین و مؤسسه شکل گرفته^{۱۰۳} و مسئولیت را به همراه خواهد داشت.^{۱۰۴} به همین مسئله در قضیه *Cubic* در دادگاه تجدیدنظر پاریس در ۱۹۹۸ نیز اشاره شد که طبق آن، نقض تعهدات قراردادی توسط «یک گروه مسئول سازمان‌دهی داوری»، مبنای مسئولیت آن خواهد بود.^{۱۰۵} دادگاه پاریس استدلال مشابهی را در پرونده شکایت دولت گینه علیه ICC^{۱۰۶} و قضیه SNF^{۱۰۷} به کار می‌گیرد. طبق رویه قضایی موجود، مسئولیت ناشی از استنکاف مؤسسات، تنها ناظر به وظایف ذاتی و اساسی آن خواهد بود که با توجه به اصول اولیه مسئولیت، از قواعد تشکیل‌دهنده قرارداد فرضی نشأت می‌گیرد. همچنین وظیفه عمومی به احتیاط نیز می‌تواند در این محدوده تعریف شود. تکالیف ماهوی ناشی از این منابع عبارت‌اند از: وظایف اداری از قبیل ابلاغیات، حفظ و ارائه رأی،

۱۰۱. درباره زمان انعقاد قرارداد بین طرفین و مؤسسه داوری، قدر متیقن این است که پس از قبول پرونده از سوی مؤسسه داوری و اختصاص شماره کلاسه به پرونده، ارکان قرارداد میان طرفین مستقر شده است؛ همان‌طور که در قواعد تمامی مؤسسات داوری این حق برای سازمان داوری محفوظ نگاه داشته شده است که در صورت عدم پرداخت کامل هزینه‌ها از سوی طرفین یا خواهان، جریان رسیدگی را متوقف کند، مفهوم مخالف این حق را می‌توان این‌گونه دریافت که در صورت پرداخت هزینه‌ها از سوی هریک از طرفین، قرارداد میان طرفین و مؤسسه داوری منعقد شده و مؤسسه داوری مجاز به تعلیق جریان رسیدگی نخواهد بود. دادگاه پاریس در رسیدگی به پرونده SNF نیز عملاً همین نظر را دارد و زمانی را که ایجاب‌کننده (سازمان داوری) از قبولی طرف مقابل (طرفین اختلاف) آگاهی می‌یابد، به عنوان زمان انعقاد قرارداد در نظر گرفت. این نگاه با عرف تجاری و رویه نیز سازگارتر است. ن.ک: رضوانیان؛ همان، ص ۴۹.

۱۰۲. برای آشنایی با نظر مخالف و عواقب پذیرش آن، ن.ک: رضوانیان؛ همان، صص ۵۴-۵۱.

۱۰۳. ماهیت این قرارداد محل مناقشه است. برخی این قرارداد را نوعی اعطای نمایندگی می‌دانند چرا که طرفین به مؤسسه داوری نمایندگی می‌دهند تا از جانب ایشان نسبت به تعیین سرداور، تعیین قانون حاکم و مقر داوری و سایر مسائل اقدام کند. در مقابل، نگاه غالب بر این است که باید قرارداد طرفین با مؤسسه داوری را قرارداد ارائه خدمات قلمداد کرد که در آن مؤسسه داوری متعهد می‌شود در ازای دریافت وجوه مشخصی، خدمات مشخصی را برای طرفین فراهم آورد. البته شناخت ماهیت قرارداد میان طرفین و مؤسسه داوری از منظر قانون بسیاری از کشورها، تأثیر چشمگیری بر مسئولیت مؤسسه داوری ندارد. ن.ک: رضوانیان؛ همان، ص ۴۹.

104. Tribunal de grande instance de Paris, *Ceskoslovenska Obchodni Banka A.S. (Cekobanka) v. Chambre de commerce internationale*, 8 October 1986.

105. Cour de Cassation in France (First Civil Chamber), *Societe Cubic Defence System v. Chambre de Commerce*, 20 February 2001.

106. Tribunal de grande instance de Paris, *République de Guinée v. Chambre arbitrale de Paris*, 28 January 1987.

107. Cour d'Appel de Paris, *SNF v. Chambre de Commerce Internationale*, 15 September 1998.

تعیین داوران و مدیریت چالش‌ها در طول رسیدگی و وظایف شبه‌قضایی مانند بازبینی رأی.^{۱۰۸} البته رویه قضایی رویکرد مضیق‌تری دارد؛ مثلاً در یکی از این قضایا، دادگاه فرانسوی در حکم خود مقرر داشت که مؤسسه داورى باید شرایط را برای داورى کارآمد و مؤثر، نظارت مناسب بر بی‌طرفی داوران و بازبینی رسیدگی داورى مهیا کند. در غیر این صورت، مسئولیت آن احراز خواهد شد.^{۱۰۹}

در این میان، تأخیر مؤسسات داورى در رسیدگی به اختلافات که از تعهدات قراردادی اساسی آن (قرارداد بین طرفین و مؤسسه داورى) محسوب می‌شود، خساراتی را به‌طور مستقیم و غیرمستقیم وارد می‌کند که در اکثر نظام‌های حقوقی قابل مطالبه است.^{۱۱۰} چنانچه مؤسسات داورى نتوانند عامل خارجی غیرقابل‌کنترلی را برای عدم ایفای تعهد خود ثابت کنند، چنین تأخیری قابل توجیه نخواهد بود.

برای احراز مسئولیت مؤسسات، لازم است قانون حاکم و محاکم صالح نیز مشخص شوند. با توجه به فراملی‌بودن داورى، کشورهای متعددی در این معادله وجود دارند که البته برخی معتقدند منصفانه نیست مؤسسات داورى تابع قانون کشوری جز کشور مقرر آن محسوب شوند. در حمایت از این نظریه، دادگاه فرانسوی در قضیه SNF، قانون فرانسه را بر مسئله مسئولیت ICC اعمال کرد؛ اگرچه محل داورى در بلژیک تعیین شده بود.^{۱۱۱} در این باره، ماده ۴ کنوانسیون رم ۱۹۸۰ بیان می‌دارد که در صورت نبود رابطه نزدیک‌تر با نظام حقوقی کشور دیگر، قانون حاکم، قانون محل تجاری اصلی طرفی خواهد بود که باید موضوع قرارداد را به اجرا بگذارد. مسائل مربوط به انعقاد قرارداد نیز طبق مواد ۸ و ۴، ۳ کنوانسیون رم بر اساس قانون حاکم بررسی می‌شود.^{۱۱۲}

از سوی دیگر، عقیده اغلب پژوهشگران بر این است که دادگاه مقرر مؤسسه برای رسیدگی به مسئولیت ادعایی علیه یک مؤسسه داورى صلاحیت دارد. مقررات شماره ۱۲/۲۰۱۵ پارلمان اروپا درباره صلاحیت و شناسایی و اجرای احکام قضایی در موضوعات تجاری و مدنی تصریح می‌کند که تمامی اشخاص اروپایی (اعم از حقیقی و حقوقی) باید در کشوری که در آن اقامت دارند

108. Habbeger, *op.cit.*

109. Cour d'Appel de Paris, *Societe Cubic Defence System v. Chambre de Commerce*, 15 September 1998.

۱۱۰. برای مثال، مواد ۱۲۱۷ و ۱۲۲۱ به بعد، ۲-۱۲۳۱، ۳-۱۲۳۱ و ۴-۱۲۳۱ قانون مدنی فرانسه، نوع و میزان خسارات قراردادی قابل مطالبه را مشخص نموده است: این خسارات باید اولاً، مستقیم یا غیرمستقیم، ناشی از تأخیر یا عدم انجام تعهدات قراردادی خوانده باشد و ثانیاً ناشی از عامل خارجی نباشد که قابل انتساب به خوانده نیست. بنابراین برای دریافت خسارت، خواهان باید ثابت کند که خسارت‌های وارده، نتیجه مستقیم و فوری نقض تعهدات قراردادی خوانده بوده و البته باید توجه داشت که خسارت‌های غیرمستقیم بر این مبنا قابل مطالبه نیست.

111. Cour d'Appel de Paris, *SNF v. Chambre de Commerce Internationale*, 15 September 1998.

۱۱۲. رضوانیان؛ همان، ص ۶۳.

تحت تعقیب قرار گیرند.^{۱۱۳} در قیاس با این مقررات، می‌توان نتیجه گرفت که در موضوع حاضر، طرح دعوا باید در دادگاه کشوری صورت گیرد که سازمان داوری مستنکف در آن اقامت دارد. البته این فرض نیز قابل تصور است که در محل داوری طرح دعوا شود.^{۱۱۴} به نظر می‌رسد نتیجه این مورد با توجه به قوانین آیین دادرسی هر کشوری متفاوت خواهد بود. بنابراین آنچه لازم است مدنظر قرار گیرد این است که انعطاف قوانین و مقررات شکلی کشورها در زمینه صلاحیت چقدر است و پیش از طرح دعوا به این مسئله دقت شود.^{۱۱۵}

به دنبال دعوی متعدد مسئولیت، مؤسسات داوری در صدد یافتن چاره‌ای برای اجتناب از پرداخت خسارات ناشی از مسئولیت برآمدند که یکی از این راهکارها، شرط قراردادی معافیت از مسئولیت است. اغلب مؤسسات، مسئولیت خود را تا جایی مستثنا می‌کنند که تخلف بین‌المللی یا سوءنیتی رخ نداده باشد.^{۱۱۶} ICC نیز در قواعد ۲۰۱۲ خود، تحدید مسئولیت را تا جایی پیش‌بینی کرده که مخالف قانون حاکم نباشد.^{۱۱۷} راهکار دیگری که برخی مؤسسات داوری و داوران در پیش گرفته‌اند، تهیه بیمه است تا با این کار، خسارات احتمالی در نتیجه دعوی مسئولیت جبران شود. حتی در بسیاری از موارد، بیمه مؤسسات، خسارت‌های وارد به داوران را نیز پوشش می‌دهد.^{۱۱۸}

پرسش آخر اینکه در صورت استنکاف مؤسسه داوری از رسیدگی به دعوا، طرفین برای حل اختلاف خود چه راهی پیش رو خواهند داشت؟ آیا می‌توانند به رسیدگی قضایی متوسل شوند یا حتی مؤسسه داوری دیگری را صالح بدانند؟ روشن است که استنکاف از رسیدگی، مصداق عدم

113. Regulation no. 1215/2012 of the European Parliament and of the Council on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters (Recast Brussels Regulation).

این مقرره از ۱۰ ژانویه ۲۰۱۵ لازم‌الاجرا شده و بر تمامی کشورهای عضو اتحادیه اروپا اعمال می‌شود.

114. US District Court: Southern District of New York, *Global Gold Mining, LLC v. Robinson et al*, 6 February 2008, No. 1:2007cv10492 - Document 10 (S.D.N.Y. 2008); Tribunal de grande instance de Paris, *Ceskolovenska Obchodni Banka A.S. (Cekobanka) v. Chambre de commerce internationale*, 8 October 1986 AND Tribunal de grande instance de Paris, *République de Guinée v. Chambre arbitrale de Paris*, 28 January 1987.

۱۱۵. فرض دیگری که تا کنون پاسخی برای آن مشخص نشده، زمانی است که مؤسسه داوری، دبیرخانه‌ها و دفاتر محلی را در کشورهایی خارج از مقر آن تأسیس کند؛ وضعیتی که در دیوان داوری بین‌المللی لندن، ایالات متحده و ICC رخ داده است. امکان رسیدگی به این دعوی در دادگاه‌های این کشورها نیز می‌تواند تا حد زیادی به قوانین دادرسی آن کشور بستگی داشته باشد.

۱۱۶. انجمن امریکایی داوری (AAA) به درج شرط معافیت مطلق اقدام نموده و مرکز داوری استرالیایی (ACICA) و دیوان داوری بین‌المللی لندن (LCIA) شروط عدم سوءنیت یا تخلف بین‌المللی را در قرارداد خود گنجانده‌اند.

۱۱۷. اینکه شرط قراردادی معافیت از مسئولیت تا چه سطحی با اصول حقوقی و نظم عمومی تعارض پیدا کرده و اعمال نمی‌شود، کاملاً به رژیم حقوقی کشوری بستگی دارد که قانون آن بر مسئولیت مؤسسه حاکم است. در برخی از این قوانین، معافیت تا جایی اعمال می‌شود که عمل مؤسسه از روی قصد نباشد؛ در حالی که در برخی کشورهای دیگر، عمد هیچ تأثیری بر عدم اعمال شرط معافیت نخواهد داشت.

118. Habegger, *op.cit.*, pp.164-168.

قابلیت اجرای شرط نیست.^{۱۱۹} حتی تغییر شرط داوری از مؤسسه‌ای به مؤسسه دیگر نیز بدون رضایت صریح یا ضمنی طرفین مقدر نخواهد شد.^{۱۲۰} در نتیجه، راهکار مناسبی که برای جلوگیری از چنین وضعیتی به نظر می‌رسد، گنجاندن شرط داوری جایگزین در قرارداد اولیه است. در این شرط قراردادی که به شرط محل داوری جایگزین شباهت دارد، باید تصریح شود که در صورت عدم رسیدگی مؤسسه داوری پس از زمان مشخصی، مؤسسه داوری دیگر یا دادگاه ملی مشخصی صالح خواهد بود. در این صورت، طرفین از هر گونه توافق بعدی در زمان اختلاف بی‌نیاز شده و زمان زیادی منتظر نخواهند بود.

۴. داوری یا ADR یا رسیدگی قضایی

با توجه به مشکلات و چالش‌های پیش روی بازیگران داوری، این سؤال مطرح می‌شود که در صورت حکومت یکی از رژیم‌های تحریمی، کدام روش حل‌وفصل اختلافات مناسب‌تر است. روش‌های جایگزین حل اختلاف^{۱۲۱} یا همان ADR انواع مختلفی از روش‌های غیرمقابله‌ای حل‌وفصل اختلافات را دربرمی‌گیرد که از آن میان می‌توان به میانجی‌گری^{۱۲۲} و سازش^{۱۲۳} اشاره کرد. تمایز این روش‌ها با روش‌های قضایی و شبه‌قضایی حل‌وفصل در این است که شخص ثالثی تلاش می‌کند طرف‌های درگیر را تشویق به توافق و سازش کند. در نتیجه، طرفین موفق به انعقاد قراردادی می‌شوند که بدون توسل به شیوه‌های زمان‌بر و پرهزینه قضایی حاصل شده است. امتیازات ADR و البته عدم موفقیت نسبی کشورهای درحال توسعه در حوزه داوری و قضایی سبب شده اقبال به این روش‌ها افزایش یافته^{۱۲۴} و برخی تا آنجا پیش روند که آن‌ها را جایگزین رسیدگی قضایی و داوری بدانند.

اما این شیوه‌ها با مشکلاتی روبه‌روست: اول اینکه ADR اغلب زمانی بهتر اثر می‌کند که طرفین درگیر و میانجی‌گر دارای پیشینه ملی مشابهی باشند؛ یعنی اگر طرفین دارای پیشینه‌های

۱۱۹. تارنمای راهنمای کنوانسیون نیویورک ۱۹۵۸ عدم قابلیت اجرای شرط داوری را منحصر به دو وضعیت مشخص می‌داند: اول، زمانی که شرط داوری به حدی مبهم است که به داوران امکان فعالیت نمی‌دهد و دوم، زمانی که شرط داوری، اختلاف را به مؤسسه داوری ارجاع می‌دهد که اساساً وجود خارجی ندارد. ن.ک: رضوانیان؛ همان، صص ۵۷-۵۶.

۱۲۰. هیچ راهکاری نیز برای الزام طرفین یا یکی از ایشان به توافق بر سر ارجاع اختلاف به سازمان دیگری وجود ندارد. ن.ک: رضوانیان؛ همان، ص ۵۹.

121. Alternative Dispute Resolution

122. Meditation

123. Conciliation

۱۲۴. در این حوزه، مجمع عمومی سازمان ملل متحد با انتشار «قواعد سازش آنسیترال» در ۱۹۸۰ و «قانون نمونه سازش تجاری بین‌المللی آنسیترال» در ۲۰۰۲ به ترویج این شیوه به صورت سازنده و مفید کوشیده است. حتی مؤسسات داوری از قبیل ICC و ICSID نیز مجموعه قواعدی را با این موضوع منتشر کرده‌اند.

متفاوت و ملیت‌های مختلفی باشند و میانجی‌گر نیز دارای تابعیت سومی باشد، احتمال موفقیت این روش به شدت کاهش می‌یابد.^{۱۲۵} دوم اینکه هدف ADR سازش است. این در حالی است که برخی اختلافات قابل سازش نیستند یا طرف اختلاف قصد ندارد در خصوص آن‌ها مدارا کرده یا کنار بیاید. بالاخره اینکه در صورتی که سازش و میانجی‌گری ناموفق باشند، تنها تأخیر و هزینه‌های حل و فصل اختلاف مربوط افزایش یافته و هیچ نتیجه‌ای حاصل نشده است.^{۱۲۶} همچنین به تعبیر برخی نویسندگان، وجه مشترک همه فنون ADR الزام‌آور نبودن آن‌هاست.^{۱۲۷} اگرچه گاهی میانجی‌گری یا سازش الزامی پیش‌بینی می‌شود، به ندرت چنین رویکردی به چشم می‌خورد.^{۱۲۸} از طرف دیگر، به نظر می‌رسد در حال حاضر هنوز امکان‌پذیر نشده است که تجار و شرکت‌های تجاری بین‌المللی به درج شرط سازش یا میانجی‌گری صرف برای حل اختلاف قناعت کنند. آنچه با استقبال بیشتری مواجه شده است، درج شرط مختلط میانجی‌گری/داوری است.^{۱۲۹}

از سوی دیگر، توسل به رسیدگی قضایی نیز در برخی موارد نسبت به داوری ارجحیت دارد. احراز صلاحیت دادگاه‌ها در کشورهای عضو اتحادیه اروپا و حتی سوئیس و انگلستان نیز اصولاً بدون مشکل پیش می‌رود. تنها ایالات متحده است که ممکن است در این زمینه همکاری لازم را نکند؛ همان‌طور که در قضیه بانک مرکزی نیز دادگاه امریکایی خود را صالح تشخیص نداد. نمونه موفقیت طرح قضیه در دادگاه‌ها را می‌توان در قضیه بانک ملت در دیوان عالی انگلستان^{۱۳۰} مشاهده کرد، چرا که حکم یک دادگاه توانایی این را دارد که با الزام دولت به صدور روادید برای حضور در رسیدگی، یا در مرحله جمع‌آوری دلایل و شهود و کارشناسی، موانع ناشی از تحریم‌ها را تا حدودی حذف کند.^{۱۳۱} حتی اجرای حکم دادگاه نیز با توجه به مطرح نبودن استثنای نظم

125. Blackaby, *op.cit.*, p. 51, para.1.149.

126. *Ibid.*

۱۲۷. برای نمونه، ن.ک: لعیا جنیدی؛ اجرای آرای داوری بازرگانی خارجی، چاپ چهارم، شهر دانش، ۱۳۹۵، ص ۳۱.
۱۲۸. در واقع، تکنیک‌های ADR تحمیل فرآیندی را دربرمی‌گیرند که در ذات خود باید با رضایت همراه باشند تا به نتیجه‌ای قابل قبول برای طرف‌های اختلاف بینجامند.

۱۲۹. برای این شرط، دو نمونه وجود دارد: نمونه اول به این صورت است که اگر میانجی‌گری ناموفق باشد، میانجی‌گر به عنوان داور منصوب شده و رسیدگی می‌کند. اما در نمونه دوم، اگر میانجی‌گر ناموفق باشد، نقش وی خاتمه یافته و اختلاف به یک محکمه داوری ارجاع می‌شود.

130. The Supreme Court of England, *Bank Mellat v. HM Treasury*, [2013] UKSC 38, 19 June 2013.

۱۳۱. در این پرونده، زمانی که اداره مهاجرت انگلستان از صدور روادید برای حضور شهود در دادگاه خودداری کرد، تیم حقوقی بانک ملت علیه دولت و اداره مهاجرت شکایت کرده و با عنایت به بنیادی بودن حق دسترسی به عدالت و دادرسی منصفانه، دادگاه قرار صدور روادید برای شاهد‌ها را صادر کرد. اداره مهاجرت نیز به تبع این حکم، دیگر نتوانست از صدور روادید خودداری کند.

عمومی و قواعد امره مرجح، با سهولت بیشتری همراه خواهد بود. البته داوری نیز در همه شرایط و موارد با چالش‌هایی برای کنش‌گران آن همراه نیست. با وجود این، بهتر است در صورتی که این شیوه انتخاب شد، تمامی پیشنهادها و راهکارهایی که در این تحقیق با توجه به هر رژیم تحریمی بخصوص ایران ارائه شد، مدنظر قرار گیرد.

نتیجه

یکی از ضمانت‌اجراهای معدود حقوق بین‌الملل که در منشور ملل متحد نیز به آن اشاره شده است، توسل به ابزار تحریم است. تحریم‌ها که به‌عنوان ابزار فشار به‌صورت یکجانبه و چندجانبه به‌کار می‌رود، اغلب بیشتر از یک کشور را درگیر خود می‌کند. به‌علاوه، رد پای تحریم‌ها را می‌توان در جنبه‌های مختلفی از مناسبات بین‌المللی مشاهده کرد که داوری یکی از این جنبه‌هاست.

با شکل‌گرفتن رژیم‌های تحریمی متنوع، این مقررات و ترس از عواقب عدم رعایت آن‌ها سبب شده تا کنش‌گران عرصه داوری، برای مدیریت چالش‌های پدیدآمده بکوشند. طرف‌های اختلاف، اولین مخاطبان این چالش‌ها به حساب می‌آیند. در صورتی که هریک از طرفین یا موضوع قرارداد، مشکوک به تحریم باشد، آن‌ها ناگزیرند اطلاعات و اسناد مضاعفی را در اختیار محاکم داوری قرار دهند. به‌علاوه، تحریم‌های ابتدایی چون منع سفر و محدودیت‌های صدور روادید، حضور طرفین داوری را در جلسات با مانع روبه‌رو کرده و حق دادرسی منصفانه آن‌ها را خدشه‌دار می‌کند. حتی به علت عدم همکاری بانک‌ها و مؤسسات مالی در انتقال، برای پرداخت پیش‌پرداخت، حق‌الزحمه داوران و سایر هزینه‌های داوری نیز با دشواری‌هایی روبه‌رو می‌شود. گذشته از این موارد، گاهی دریافت خدمات حقوقی به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم، موضوع تحریم قرار می‌گیرد که برای اینکه آن‌ها را مشمول معافیت بدانند لازم است مراحل ویژه‌ای را طی کنند و دست به دامن تفاسیر خاصی از عبارات رژیم‌های تحریمی شوند. روشن است که توجه به این مسائل می‌تواند بر سرنوشت پرونده مؤثر باشد.

از سوی دیگر، داوران نیز در رسیدگی‌ها و تصمیم‌گیری‌های خود مجبور به انجام تحقیقات موشکافانه‌ای هستند تا از صدور آرای کارآمد و اجتناب از مجازات‌های ناظر بر نقض تحریم‌ها اطمینان حاصل کنند. برای نمونه، داوران ملتزم هستند مراحل اضافی را همچون تحصیل مجوزهای لازم ناظر بر کسب معافیت از تحریم‌ها از سوی مقامات صالح طی کنند، هرچند در ازای این تلاش‌ها و نگرانی‌های مضاعف، به علت مشکلات مربوط به مسدودشدن حساب‌های طرفین و انتقال بانکی حتی نمی‌توانند از دریافت حق‌الزحمه خود مطمئن شوند. لازم است به این

فهرست مشکلات، نگرانی از منع خدمات حقوقی در برخی رژیم‌ها، مسئولیت فردی در قبال رعایت مقررات تحریمی و حرفه‌ای در قبال اجرای مقررات تحریمی به‌عنوان بخشی از قوانین ماهوی حاکم بر دعوا نیز اضافه شود.

در این معادله نباید از نقش مؤسسات داوری در داوری نهادی چشم پوشید. این مؤسسات پس از روبه‌رو شدن با چالش‌های ناشی از تحریم‌ها از چند جبهه دچار مشکل می‌شوند: در درجه اول، به تصویر آن‌ها به‌عنوان نهادهایی بی‌طرف خدشه وارد شده و در بازار رقابتی داوری، با تمایل طرف‌های روسی و ایرانی به انتخاب داوری موردی و نهادهای داوری در منطقه جغرافیایی بی‌طرف مواجه می‌شوند. همچنین به علت چالش‌هایی چون عدم همکاری بانک‌ها و لزوم کسب مجوزهای ناظر بر معافیت، یکی از مهم‌ترین امتیازات داوری به نام سرعت، از چرخه جذابیت‌های آن‌ها حذف می‌شود. اما مهم‌ترین و جدیدترین چالش پیش روی نهادهای داوری، شناسایی مسئولیت مدنی یا قراردادی آن‌ها به علت عدم رسیدگی به دعوایی است که شرط داوری نهاد فوق در قرارداد آن گنجانده شده است. دلیل این بی‌توجهی را می‌توان ریسک‌ها و چالش‌های ناشی از تحریم دانست.

اگرچه با توجه به تنوع رژیم‌های تحریمی نمی‌توان با قطعیت گفت که هر پرونده داوری با همه این چالش‌ها روبه‌رو می‌شود، لازم است برای هر یک از چالش‌های فوق، به‌طور موردی و با توجه به رژیم تحریمی که بر آن رابطه قراردادی تحمیل می‌شود، ترفندی اندیشید، چرا که نه تنها سازوکار داوری موضوع قوانین متحدالشکلی قرار نگرفته، بلکه عبارات مقررات تحریمی در هر رژیم نیز متفاوت است. لذا برای آمادگی جهت مدیریت چنین موقعیت‌هایی لازم است ضمن آشنایی با رژیم‌های مختلف تحریمی، استدلالات و رویه‌های موجود در این حوزه، در تنظیم شرط قراردادی داوری نیز همه این ملاحظات مدنظر قرار گیرد. جداول موجود در این پژوهش با همین هدف طراحی شده و به داوران کمک می‌کند تا با استفاده از قیاس با سه رژیم تحریمی کلان روسیه، عراق و ایران، حتی در صورت وضع تحریم‌های جدید، پرونده خود را با کمترین چالش ممکن پیش ببرند.

با عنایت به مباحث مطرح‌شده، چند رهنمود جهت اجتناب از برخی چالش‌ها و موانع مذکور برای ایران پیشنهاد می‌شود: در درجه اول لازم است در تنظیم شرط داوری دقت شود. از جمله در خصوص محل داوری پیشنهاد می‌شود از انتخاب کشورهایی مانند ایالات متحده و کشورهای عضو اتحادیه اروپا در این قالب خودداری شود زیرا برخی تحریم‌های مسافرتی و محدودیت‌های صدور روادید ممکن است از حضور طرفین در جلسات رسیدگی شفاهی جلوگیری کند. البته راهکار دیگر این است که «شرط جایگزین محل داوری» در قرارداد درج شود تا در صورتی که پس از مدت معینی، امکان حضور یکی از طرفین فراهم نشد، محل دیگری برای جلسات شفاهی

تعیین شود. به‌علاوه تحریم در این کشورها بخشی از قوانین ماهوی است و ممکن است مسئولیت داوران یا احتمال ابطال رأی، نظر آن‌ها را تحت‌الشعاع قرار دهد. به همین ترتیب، بهتر است داورانی که تابعیت یا اقامت این کشورها را دارند نیز تا حد ممکن منصوب نشوند. اما در انتخاب شیوه داور، با توجه به استتکاف از رسیدگی یا تأخیر قابل توجه مؤسسات، استفاده از شیوه داور موردی توصیه می‌شود. البته در صورتی که به هر دلیلی بر سر انتخاب یک مؤسسه داور اصرار شد، درج «شرط داور جایگزین» ترفند مناسبی به نظر می‌رسد تا بتوان از چالش‌های احتمالی در امان ماند. برای تنظیم این شرط لازم است سه مسئله مدنظر قرار گیرد: اولاً اگر مؤسسه داور از زمان ثبت درخواست تا مدت معینی (مثلاً ۶۰ روز)، رسیدگی را آغاز نکند، صلاحیت جایگزین فعال خواهد شد. ثانیاً در صورتی که پس از مدت معینی از آغاز رسیدگی، تبادل لوایح صورت نگرفت و ثالثاً بعد از زمان معینی، رأی داور ابلاغ نشد، اختلاف در صلاحیت مؤسسه داور دیگر یا داور موردی قرار گیرد. حتی می‌توان با بررسی ملاحظات موجود به این نتیجه رسید که اساساً داور برای رسیدگی به این اختلاف، سازگار مناسبی نخواهد بود و رسیدگی قضایی را جایگزین این شیوه نمود.

منابع:

الف. فارسی

- کتاب

- سادات میدانی، سیدحسین و مهدی خلیلی؛ *بایسته‌های حقوقی نظام تحریم ایالات متحده؛ تحریم‌های ایران*، شهر دانش، ۱۳۹۷.
- نفیو، ریچارد؛ *هنر تحریم‌ها، نگاهی از درون میدان*، معاونت پژوهش اقتصادی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۷.
- وکیل، امیرساعد و زهرا تحصیلی؛ *ایران و تحریم‌های بین‌المللی*، مجد، ۱۳۹۲.

- مقاله

- خدری، صالح؛ «دادرسی منصفانه در داوری تجاری بین‌المللی»، *مطالعات حقوق تطبیقی*، دوره ۶، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۴.
- ممتاز، جمشید و سیروس متوسل؛ «حق بر دادرسی در کنوانسیون اروپایی حقوق بشر»، *فصلنامه مطالعات حقوق عمومی*، دوره ۴۶، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۵.
- رضوانیان، اویس؛ «مسئولیت حقوقی سازمان‌های داوری ناشی از استنکاف از رسیدگی به اختلافات ارجاعی»، *فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی*، سال هفتم، شماره ۲۴، پاییز ۱۳۹۷.
- رهبر، نوید؛ «دریافت غرامت به استناد تحریم غیرقانونی اشخاص توسط اتحادیه اروپا»، *مجله حقوقی بین‌المللی*، شماره ۶۰، بهار و تابستان ۱۳۹۸.
- قلی‌پور و دیگران؛ «بررسی اصل تعادل ترافیعی (تناظر) در دادرسی قضایی و داوری تجاری بین‌المللی»، *فصلنامه پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی*، سال ۱۰، شماره ۳۷، پاییز ۱۳۹۳.

ب. انگلیسی

- Books

- De Brabandere, Eric & Holloway, David, *Sanctions and International Arbitration*, Research Handbook on Sanctions and International Law, Grotius Centre & Leiden University, 2016.
- Habegger, Philipp & Others, *Arbitral Institutions under Scrutiny*, No. 40, ASA special series, Huntington New York USA: Juris, 2013.
- Silveira, Mercédeh Azeredo da., *Trade Sanctions and International Sales: An Inquiry into International Arbitration and Commercial Litigation*, Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer, 2014.
- Von Hoffmann, *Internationally Mandatory Rules of Law before Arbitral*

Tribunals, Acts of State and Arbitration, (Böckstiegel, K.-H., ed.), Carl Heymanns Verlag KG, Köln/Berlin/Bonn/München, German Institution of Arbitration, 1997.

- Axelrod, Robert M., The Evolution of Cooperation, Basic Books, United States, 1984.

- Articles

- Beechey, John, van Haersolte-van Hof, Jacomijn & Magnusson, Annette, “The Potential Impact of the EU Sanctions against Russia on International Arbitration Administered by EU-Based Institutions”, 17 June 2015 .available at: http://sccinstitute.com/media/80988/legal-insight-icc_lcia_scc-on-sanctions_17-june-2015.pdf.
- Brasington, Hazel & McDougall, Katie, “Sanctions, Arbitration and the Energy Industry”, Norton Rose Fulbright, International Arbitration Report, October 2018, Issue 11.
- Cummins, Tom & Others, “Economic Sanctions: Implications for International Arbitration”, Global Arbitration Review, 19 April 2017. available at: <https://globalarbitrationreview.com/insight/the-middle-eastern-and-african-arbitration-review-2017/1139759/economic-sanctions-implications-for-international-arbitration>.
- Dent, Marian, “Notes on Economic Sanctions Basics”, The EU-US Sanctions Regimes: Practical Implications for Dispute Resolution Lawyers and Their Clients. available at: <https://shop.americanbar.org/PersonifyImages/ProductFiles/187204082/EUUS%20Sanctions%20Regimes.pdf>.
- Hunt, Christopher, “The Challenge of Sanctions for Arbitral Participants”, 5 October 2015. available at: <http://kluwerarbitrationblog.com/2015/10/05/the-challenge-of-sanctions-for-arbitral-participants>.
- Jones, Tom, “A Spotlight on Sanctions”, Global Arbitration Review, 2 October 2018.
- Kenton, Maurice, Sanctions – a Reminder of the Impact on Arbitration, Clyde & Co., 17 May 2018. available at: <https://www.clydeco.com/insight/article/sanctions-a-reminder-of-the-impact-on-arbitration>.
- Mutaye, Irina & Billerbo, Elena, “Choices of Arbitration Venue in light of Sanctions against Russia”, 2015. available at: <https://sccinstitute.com/media/76670/choice-of-arbitration-venue-in-light-of-the-sanctions-against-russia.pdf>.
- Russian Arbitration Association, “Russian Arbitration Association Survey: the Impact of Sanctions on Commercial Arbitration”, 2016. available at: <https://shop.americanbar.org/PersonifyImages/ProductFiles/297648970/Roundtable%206.pdf>.
- Shah, Chiraag & Mahajan, Kartikey, “Implications of economic Sanctions on International Arbitration”, Arbitration Blog, Thomson Reuters, 5 July

2018. available at: <http://arbitrationblog.practicallaw.com/implications-of-economic-sanctions-on-international-arbitration>.

- Shaleva, Vesselina, “The ‘Public Policy’ Exception to the Recognition and Enforcement of Arbitral Awards in the Theory and Jurisprudence of the Central and East European States and Russia”, *Arbitration International*, vol. 19, Issue. 1, March 2003, pp. 67–93.
- Szabados, Tamás, “EU Economic Sanctions in Arbitration”, *Journal of International Arbitration*, vol. 35, Issue 4, 2018.
- Van Hecke, George, “The Effect of Economic Coercion on Private Relationships”, *Revue Belge de droit international*, R.B.D.I. 1984/1985-1.
- Veit, Marc & Schneider, Tino, “Implications of Sanctions on Energy-Related Arbitration”, 12 February 2016, *International Law Office Newsletter*. available at: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=2f5e4a32-7421-44c8-b9e4-3f98e9d729c3>.

- Instruments

- European Council, Regulation No. 2015/1755 (concerning restrictive measures in view of the situation in Burundi), OJ L257/1–10, 1 October 2015.
- European Council, Regulation No. 269/2014, 17 March 2014 (concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine), OJ L78/6–15.
- European Council, Regulation No. 833/2014 (concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilizing the situation in Ukraine), 31 July 2014, OJ L229/1 (amended by Council Regulation (EU) No. 960/2014).
- OFAC, ‘Guidance on the Release of Limited Amounts of Blocked Funds for Payment of Legal Fees and Costs Incurred in Challenging the Blocking of US Persons in Administrative or Civil Proceedings. available at: http://www.treasury.gov/resourcecenter/sanctions/Documents/legal_fee_guide.pdf
- Report of the International Law Commission on the Work of Its Fifty-third Session, *Yearbook of the UN International Law Commission*, vol.2, 2001.
- Security Council, S/RES/1718, 14 October 2006.
- Security Council, S/RES/1970, 26 February 2011.
- Security Council, S/RES/2231, 20 July 2015.
- Security Council, S/RES/687, 3 April 1991
- Security Council, S/RES/757, 30 May 1992.
- Security Council, S/RES/917, 6 May 1994.
- The Council of the European Union, “Guidelines on implementation and evaluation of restrictive measures (sanctions) in the framework of the EU Common Foreign and Security Policy”, 15 June 2012.

- US Department of the Treasury, “Treasury and Commerce Announce Further Amendments to the Cuba Sanctions Regulations”, 18 September 2015.
- US Executive Order No 13660, “Blocking Property of Certain Persons Contributing to the Situation in Ukraine”, 6 March 2014, 79 Fed Reg 46.

- Cases

- American Arbitration Association (“AAA”), Northrop Corp. v. Triad Int'l Marketing SA, 593 F. Supp. 928 (CD Cal. 1984), rev'd, 811 F.2d 1265 (9th Cir. 1987).
- Cour d'appel du Québec, La Compagnie Nationale Air France v Libyan Arab Airlines, 31 March 2003.
- Cour d'Appel de Paris, SNF v. Chambre de Commerce Internationale, 15 September 1998.
- Cour d'Appel de Paris, Societe Cubic Defence System v. Chambre de Commerce, 15 September 1998.
- Cour de Cassation in France (First Civil Chamber), Societe Cubic Defence System v. Chambre de Commerce, 20 February 2001.
- Court of Arbitration attached to the Chamber of Foreign Trade of the German Democratic Republic, Berlin, GDR party v. FRG party, Case n. 103/74, 28 January 1976, YCA 1979.
- ICC, Award n. 6773, 1992, ICC Bull. 1995/1.
- Royal Courts of Justice (Queen's Bench Division), MODSAF v. IMS, [2019] EWHC 1994 (Comm), 2019/07/24.
- The European Court of Justice (Fifth Chamber), Užsienio reikalų ministerija and Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba v. Vladimir Peftiev et al., Case C-314/13, ECLI:EU: C:2014:1645, 12 June 2014.
- Tribunal de grande instance de Paris, Ceskilovenska Obchodni BankaA.S. (Cekobanka) v. Chambre de commerce internationale, 8 October 1986.
- Tribunal de grande instance de Paris, République de Guinée v. Chambre arbitrale de Paris, 28 January 1987.

- Websites

- Department of Commerce, Bureau of Industry & Security, Office of Exporter Services & Department of Treasury Office of Foreign Assets Controls, “BIS & OFAC: Embargoes & Other Sanctions”. available at: <https://www.bis.doc.gov/index.php/documents/compliance-training/export-administration-regulations-training/381-embargoes-pdf>.
- HM Treasury, “Financial Sanctions: Frequently Asked Questions”, (August 2013). available at: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/302397/August-2013-version-amended.pdf.

-
- OFAC License Application Page. available at: <https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Pages/licensing.aspx>.
 - Switzerland Global sanctions guide. available at: <https://sanctionsguide.eversheds-sutherland.com/countries/switzerland>.
 - US Department of the Treasury Website. available at: https://www.treasury.gov/resource-center/faqs/Sanctions/Pages/faq_general.aspx.
 - US Department of the Treasury, Specially Designated Nationals And Blocked Persons List (SDN) Human Readable Lists. available at: <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/SDN-List/Pages/default.aspx>.